

Gewijzigd voorstel van het voorstel van het college inzake Verordening Financieel Beheer en Beleid 2017

Naar aanleiding van de commissie Bestuur d.d. 29 november 2017 zijn twee tekstuele wijzigingen doorgevoerd op pagina 12 en 13.

1. Inleiding en uitleg / leeswijzer

Met dit raadsvoorstel wordt de gemeenteraad gevraagd in te stemmen met de actualisatie van de gemeentelijke verordening financieel beheer en beleid. De actualisatie van de verordening is noodzakelijk doordat:

- de landelijke wetgeving over de financiële regels voor gemeenten is gewijzigd (het gaat hierbij om het wijzigingsbesluit van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten te 5 maart 2016);
- binnen de gemeente nieuwe werkafspraken zijn gemaakt (zoals de bundeling van de bedrijfsvoering en rapportage inzake Verbonden Partijen).

De raad is in een eerder stadium reeds over de wijzigingen geïnformeerd, zoals via de werkbespreking in de Rekeningencommissie (RC) 29 juni 2016, de brief aan de RC van 31 augustus 2016 (RIS294926) en de brief aan de gemeenteraad op 15 oktober 2017 (BSD2017.506/RIS).

Met dit raadsvoorstel worden de wijzigingen verwerkt in de verordening en ter besluitvorming aan de gemeenteraad voorgelegd. Hierna worden de belangrijkste wijzigingen in hoofdlijnen weergegeven. De financiële effecten van de wijziging van de verordening zijn verwerkt in de programmabegrotingen 2017-2020 en 2018-2021.

De Verordening Financieel Beheer en Beleid is van belang voor de kaderstellende en controlerende taak van de gemeenteraad. Op basis van de Gemeentewet beschikt de gemeenteraad over het budgetrecht (artikel 189). Dit betekent dat de gemeenteraad de kaders bepaalt van wat er in de gemeente wordt uitgegeven en wat er aan inkomsten moet binnenkomen. Dit gebeurt door het goedkeuren van de lasten, baten, dotaties en onttrekkingen die zijn geraamd in de begroting. De specifieke gemeentelijke (financiële) regels die gelden voor het opstellen en uitvoeren van de begroting zijn vastgelegd in de gemeentelijke Verordening Financieel Beheer en Beleid.

2. Wijzigingen samenhangend met het nieuwe BBV

De wettelijke regelgeving voor de begroting en verslaggeving van gemeenten is met het wijzigingsbesluit van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) van 5 maart 2016 op een aantal punten gewijzigd. De wijzigingen hebben vooral betrekking op een andere manier van presenteren van de beschikbare informatie in de programmabegroting en de programmarekening. De gewijzigde wetgeving zijn al toegepast bij het opstellen van de programmabegroting 2017 en worden ook toegepast bij het opstellen van de jaarrekening over 2017.

2.1 Wijziging/nieuwe begrippen: taakvelden en beleidsindicatoren

Een aantal wijzigingen heeft vooral te maken met de presentatie van gegevens zonder wijziging in de huidige werkwijze binnen de gemeente. Het gaat hierbij om:

- de introductie van landelijk gelijke taakvelden waarop lasten en baten moeten weergegeven ten behoeve van vergelijking tussen gemeenten en de informatiebehoefte van derden (CBS, Rijk);
- de verplichte opname in de begroting van landelijk vastgestelde beleidsindicatoren die ter informatie in de begroting worden opgenomen. De begroting bevat ook indicatoren die door de gemeenteraad zijn vastgesteld en waarvoor politieke ambities zijn weergegeven in de vorm van een gewenste toekomstige ontwikkeling. Voor de landelijk voorgeschreven beleidsindicatoren gelden geen politieke ambities of nadere duiding tenzij de gemeenteraad daartoe beslist.

Met ingang van de begroting 2017 zijn de taakvelden en de landelijk vastgestelde beleidsindicatoren een vast onderdeel van de begroting die door de gemeenteraad wordt vastgesteld. Met ingang van de begroting 2017 is het overzicht van taakvelden opgenomen als bijlage 8.8 en de landelijk vastgestelde beleidsindicatoren zijn opgenomen bij de betreffende beleidsprogramma's (zie de tabellen "Beleidsindicatoren (Rijk)").

2.2 Overzicht overhead

Het BBV schrijft voor dat er een afzonderlijk overzicht overhead in de begroting dient te worden opgenomen, als onderdeel van het programmaplan (in de Haagse situatie gaat hierbij om wat de beleidsbegroting wordt genoemd). Overhead zijn die onderdelen van de organisatie die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces. In de toelichting bij het overzicht overhead wordt de raad geïnformeerd over samenstelling van de overhead.

Met het vaststellen van de programmabegroting autoriseert de gemeenteraad eveneens het budget voor overhead. In de programmabegroting 2017-2020 is het overzicht overhead opgenomen (hoofdstuk 2.20) en is het lastentotaal bij de beleidsprogramma's afgenomen (binnen de beleidsprogramma's is alleen nog sprake van apparaatslasten gekoppeld aan de uitvoering van het primair proces). Via dit raadsvoorstel wordt de introductie van het overzicht overhead ook verwerkt in de verordening financieel beheer en beleid.

De wijzigingen van het BBV betekenen een andere manier van het toerekenen en presenteren van overhead in de begroting in relatie tot de heffingen en tarieven. Doordat de overhead op een apart overzicht verantwoord wordt ontstaat er beter inzicht in de directe kosten die de gemeente maakt voor het leveren van haar producten en het halen van haar doelstellingen. Dit betekent overigens niet dat de overhead buiten beschouwing wordt gelaten bij de berekening van de heffingen en tarieven. Deze wordt namelijk wel extracomptabel berekend, maar het aandeel overhead in de heffingen en tarieven wordt verantwoord op het overzicht overhead.

In de nieuwe verordening is opgenomen dat de overheadkosten worden doorberekend via een opslagpercentage. Dit percentage wordt berekend door het aandeel van de kosten van de overhead uit te drukken in een percentage van de directe kosten van het primaire proces. Daarbij is vanwege het feit dat de reorganisatie van de bedrijfsvoering nog niet is voltooid, voor 2017 en 2018 sprake van een afwijkende werkwijze. Voor deze jaren wordt nog dezelfde systematiek gehanteerd als voorgaande jaren.

2.3 Investerings maatschappelijk nut

Onderdeel van een van de BBV wijzigingen is dat investeringen in de openbare ruimte ('activa met een maatschappelijk nut') voortaan verplicht geactiveerd moeten worden, waar voorheen de keuzemogelijkheid bestond om de investering uit de reguliere exploitatie te dekken. Het gaat hierbij om uitgaven inzake wegen, waterwegen, civiele kunstwerken en groen. Deze investeringen zijn van groot belang voor de gemeente. De wijziging van het BBV leidt ertoe dat de gemeentelijke uitgangspunten voor het omgaan met investeringen in overeenstemming met het BBV moeten worden gebracht. Het uitgangspunt is dat deze aanpassing zoveel mogelijk budgettair neutraal wordt doorgevoerd.

Activeringsgrens

Het BBV schrijft voor dat activa met een maatschappelijk nut geactiveerd dienen te worden. De lasten van een gemeente bestaan jaarlijks uit de afschrijving en rente. Een gemeente kan, op basis van de artikel 212 Gemeentewet, in haar financiële verordening bepalen dat investeringen beneden een bepaald bedrag (of levensduur) niet geactiveerd hoeven te worden. Het hanteren van dit drempelbedrag komt erop neer dat investeringen onder deze grens niet geactiveerd worden, maar rechtstreeks in de reguliere exploitatie worden verantwoord. Voor investeringen met een maatschappelijk nut is in de verordening een activeringsgrens opgenomen van € 2,5 mln op basis van de totale investering (gemeentelijk deel plus bijdrage van derden), waarbij de bijdrage van derden in mindering wordt gebracht op het te activeren bedrag (per saldo wordt alleen het gemeentelijke aandeel op de balans verantwoord). Bij investeringen van maatschappelijk nut gaat het doorgaans om omvangrijke bedragen. Hierbij past een activeringsgrens die rekening houdt met deze omvang (materialiteitsaspect). Daarnaast draagt een activeringsgrens van € 2,5 mln. bij aan een doelmatige administratie. Het activeren van investeringen maakt de begroting minder flexibel. Het hanteren van een activeringsgrens komt de flexibiliteit van de begroting ten goede.

3. Wijzigingen samenhangend met nieuwe gemeentelijke afspraken

De verordening wordt ook aangepast vanwege nieuwe gemeentelijke afspraken zoals de bundeling van de bedrijfsvoering en monitoring van verbonden partijen. De wijzigingen zijn eerder gecommuniceerd met de gemeenteraad of komen voort uit afspraken met de gemeenteraad. Een deel van de gemeentelijke afspraken hangt mede samen met het nieuwe BBV.

3.1 Bundeling bedrijfsvoering

In het coalitieakkoord is opgenomen dat de ondersteunende diensten op het gebied van bedrijfsvoering gezamenlijk worden georganiseerd. Via het programma Vernieuwing Bedrijfsvoering is dit voornemen uitgewerkt in een bundeling van de bedrijfsvoering.

Voorafgaand aan de bundeling van de bedrijfsvoering beschikte elke dienst over een afzonderlijke dienstcompensatiereserve die diende om de jaarrekeningresultaten en risico's inzake de bedrijfsvoering bij diensten op te vangen. Met de bundeling van de bedrijfsvoering zijn de afzonderlijke dienstcompensatiereserves niet meer nodig en worden daarom opgeheven. In plaats hiervan dient de centrale bedrijfsvoeringsreserve (die vooruitlopend op de nieuwe ontwikkelingen al was ingesteld) voor het opvangen van rekeningresultaten op overhead, het dekken van frictiekosten vanuit de bundelingsoperatie en het doen van kleine verbetervoorstellen in de bedrijfsvoering van de overheadfunctie, inclusief leidinggevenden in het primaire proces. Verrekeningen met de centrale bedrijfsvoeringsreserve worden in het raadsvoorstel tot resultaatsbestemming jaarlijks aan de raad voorgelegd. De reserve wordt gemaximeerd op € 10 mln. Eind 2016 hadden de al bestaande bedrijfsvoeringsreserve en dienstcompensatiereserves samen een totale (werkelijke) omvang van € 10,6 mln en een toegestane omvang van maximaal € 13 mln (de hoogte van de toegestane maximale omvang was gerelateerd aan de grootte van de dienst, maar niet altijd hadden de dienstcompensatiereserves de maximale omvang).

3.2 Reserve Onderhoud Vastgoed en Onderhoud Sportaccommodaties

Sinds 1 januari 2013 is het beheer van het gemeentelijk vastgoed gecentraliseerd. Door het gemeentelijk vastgoed als één complex te beschouwen, kunnen schaal- en efficiencyvoordelen behaald worden. Daarom is opgenomen het gemeentelijk vastgoed voortaan, als één complex wordt beschouwd. Randvoorwaarden zijn wel dat alle middelen in de bestaande exploitatie die bestemd zijn voor onderhoud hiervoor beschikbaar blijven en als één budget gezien mogen worden. De bestaande onderhoudsvoorzieningen kunnen dan vervallen. Om de systematiek goed te laten functioneren is een (gemaximeerde) gemeentebrede reserve onderhoud vastgoed (maximale hoogte € 4,5 mln) ingericht waar de jaarrekeningresultaten mee verrekend kunnen worden en tegenvallers of pieken in de uitgaven kunnen worden opgevangen.. Voor de effectiviteit wordt bij het onderhoud sportaccommodaties ook overgestapt op deze systematiek. De maximale hoogte van deze reserve bedraagt € 5,5 mln.

In de verordening is het onderscheid tussen onderhoud en (vervangings)investeringen verduidelijkt. Verder is in de verordening opgenomen dat een activeringsgrens van € 0,1 mln wordt gehanteerd bij het vervangen van kunstgrasvelden en overige (vervangings)investeringen bij sportaccommodaties.

3.3 Resultaatverdeling

Met de systematiekwijziging van de onderhoudsvoorzieningen, de introductie van het 'overzicht overhead' en het samenvoegen van de dienstcompensatiereserves in de centrale bedrijfsvoeringsreserve dient ook deze afspraak herzien te worden. Binnen de beleidsprogramma's wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen resultaten samenhangend met het onderhoud van vastgoed, onderhoud sportaccommodaties en het overige resultaat. Vervolgens vindt verrekening van de resultaten plaats met de programmareserve, de centrale reserve onderhoud vastgoed, de centrale reserve onderhoud sportaccommodaties en de centrale

bedrijfsvoeringsreserve (voor resultaten op het overzicht overhead). Dit alles maakt onderdeel uit van het voorstel tot resultaatsbestemming aan de raad.

4. Overig

In de nieuwe verordening zijn de actuele afspraken opgenomen inzake de Verbonden Partijen, bijvoorbeeld dat de burgemeester en wethouders eenmaal in de vier jaar een Beleidskader Verbonden Partijen ter vaststelling aan de raad aanbieden. Verder zijn specifieke voorschriften opgenomen inzake het instellen van een reorganisatievoorziening. In de slotbepalingen van de verordening is opgenomen dat voor de administratieve afwikkeling en bestuurlijke besluitvorming inzake de jaarrekening 2016 nog de verordening uit 2014 geldig is.

5. Besluit

Gezien het vorenstaande stelt het college de raad voor het volgende besluit te nemen:

De raad van de gemeente Den Haag,

gezien het voorstel van burgemeester en wethouders van 5 december 2017,

besluit vast te stellen de navolgende Verordening financieel beheer en beleid Den Haag 2017:

Algemene verordening financieel beheer en beleid gemeente Den Haag 2017

Hoofdstuk 1 Algemene bepalingen

Artikel 1:1 Begripsomschrijvingen

In deze verordening wordt verstaan onder:

- accountant: degene die door de raad is aangewezen voor de controle op de jaarrekening;
- administratieve organisatie: de personen, instrumenten en procedures die binnen de gemeente Den Haag het systematisch verzamelen, vastleggen, verwerken en verstrekken van juiste, volledige, tijdige en betrouwbare informatie mogelijk maken ten behoeve van het besturen en doen functioneren van deze organisatie en ten behoeve van de verantwoording die daarover moet worden afgelegd;
- BBV: Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten, inhoudende de voorschriften voor de begrotings- en verantwoordingsdocumenten, uitvoeringsinformatie en informatie voor derden van provincies en gemeenten;
- bedrijfsvoering: alle activiteiten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van het primair proces (ook wel overhead genoemd);
- begrotingscyclus: de cyclus van één jaar waarin de voorjaarsnota, de begroting, het halfjaarbericht en de jaarstukken worden behandeld;
- beheer van vermogenswaarden: het uitoefenen van bestuur over en toezicht op het beheer van middelen en rechten van de gemeente Den Haag;
- doelmatigheid: de mate waarin een maximale hoeveelheid producten en prestaties is gerealiseerd met een minimale hoeveelheid middelen of een hogere kwaliteit wordt bereikt bij een gelijkblijvende hoeveelheid middelen;
- doeltreffendheid: de mate waarin de geleverde producten en prestaties bijdragen aan het realiseren van de gestelde (beleids)doelen;
- financiële administratie: het onderdeel van de administratieve organisatie waarmee gekomen wordt tot een goed inzicht in de financieel-economische positie, het beheer van vermogenswaarden, de uitvoering van de begroting, het afwikkelen van vorderingen en schulden, alsmede tot het afleggen van rekening en verantwoording daarover;
- financieel beleid: het geheel van maatregelen om doelstellingen van de gemeente binnen de financiële kaders te realiseren;
- halfjaarbericht: de rapportage over de voortgang van de begrotingsuitvoering;
- hard close: een tussentijdse afsluiting van de boekhouding met als doel het bijwerken van de administraties van de gemeente;
- indicatoren: de absolute of verhoudingsgetallen die informatie geven over de ontwikkelingen in de output en/of effecten van een programma of activiteit. Onderscheiden worden door de gemeente vastgestelde prestatie-indicatoren, effectindicatoren en kengetallen, en vanuit het Rijk voorgeschreven beleidsindicatoren;
- overlopende activa: de vooruitbetaalde kosten/nog te ontvangen bedragen;
- overlopende passiva: de vooruitontvangen bedragen/nog te betalen kosten;
- overzicht overhead: hoofdstuk waarop alle lasten en baten, inclusief dotaties en onttrekkingen aan reserves (zowel materiële als personele lasten en baten) zijn

weergegeven die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces (de categorieën medewerkers behorend tot de overhead worden van Rijkswege voorgeschreven);

- planning en control: het proces binnen de kaders van het financieel beleid waarbij aansturing van de organisatie plaatsvindt door het formuleren van doelen, het aangeven van termijnen, het beschikbaar stellen van middelen, het aanwijzen van verantwoordelijken, het volgen van de uitvoering, het normeren van gewenste effecten, het meten van resultaten en het informeren van alle betrokkenen;
- PPS: Publiek Private Samenwerking, samenwerkingsconstructie waarbij in ieder geval de gemeente en een marktpartij is betrokken;
- primair proces: alle activiteiten die direct gerelateerd zijn aan het opstellen en uitvoeren van beleid met een uitwerking naar buiten de ambtelijke organisatie van de gemeente (het betreft de medewerkers die niet behoren tot de categorieën medewerkers die onderdeel uitmaken van het overzicht overhead);
- product: het resultaat van een samenhangend handelen, meetbaar gemaakt in tijd, geld en kwaliteit; producten tellen op tot programma's en taakvelden;
- programma: een aantal samenhangende producten voorzien van ten minste inhoudelijke doelstellingen, (top-)indicatoren en een budget; voor ieder programma wordt bij de begroting omschreven wat er bereikt gaat worden, wat daarvoor gedaan gaat worden en wat de omvang is van de directe lasten en baten, inclusief dotaties en onttrekkingen aan reserves (het gaat hierbij om de materiële en personele lasten en baten primair proces, dus exclusief overhead);
- programmabegroting: de begroting, bestaande uit de beleidsbegroting en financiële begroting zoals bedoeld in artikel 7, BBV.
- programmarekening: de jaarstukken, bestaande uit het jaarverslag en de jaarrekening, zoals bedoeld in artikel 24, BBV.
- taakveld: een voorgeschreven eenheid waarin de begroting wordt onderverdeeld en de bijbehorende baten en lasten, en dotaties en onttrekkingen van de reserves toegerekend, ten behoeve van vergelijkbaarheid tussen gemeenten en de informatiebehoefte van derden (CBS, Rijk);
- treasuryfunctie: de treasuryfunctie omvat alle activiteiten die zich richten op het sturen, beheersen en verantwoorden van de financiële vermogenswaarden, de financiële geldstromen, de financiële posities en de hieraan verbonden risico's;
- wet Fido: Wet financiering decentrale overheden, inhoudende nieuwe bepalingen inzake het financieringsbeleid van openbare lichamen, waarin opgenomen de verwijzing naar de ministeriële Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden (Ruddo).

Hoofdstuk 2 De inrichting van de financiële organisatie

Artikel 2:1 Inrichting financiële organisatie

1. Burgemeester en wethouders bepalen in het Uitvoeringsbesluit Financieel beheer en beleid nadere regels omtrent:
 - a. de activiteiten binnen de gemeente in het kader van de planning en control op het gebied van financiën en administratief beheer;
 - b. de voorbereiding en inhoud van de door de burgemeester en wethouders uit te brengen stukken uit de begrotingscyclus.

2. Gelet op artikel 160, lid 1a van de Gemeentewet, stellen burgemeester en wethouders, binnen de kaders van het door de raad vastgestelde Treasurystatuut, in een Uitvoeringsbesluit Treasurybeheer nadere regels voor de dagelijkse uitoefening van de gemeentelijke treasuryfunctie.

Artikel 2:2 Financiële administratie

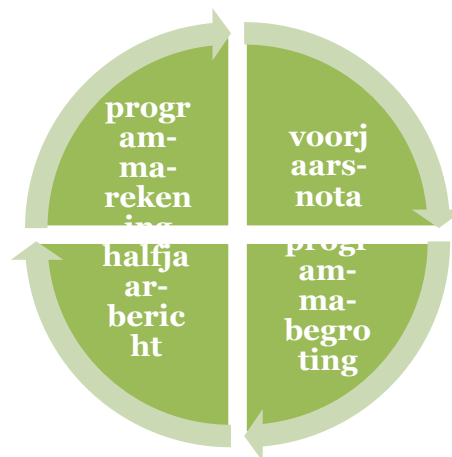
De financiële administratie is zodanig ingericht dat voor zowel de ramingen als de realisatie, de lasten, baten, dotaties aan reserves en onttrekkingen aan reserves eenduidig worden toegerekend aan gemeentelijke (deel)producten, programma's, balansposten, het overzicht overhead en taakvelden.

Hoofdstuk 3 De begrotingscyclus

Artikel 3:1 Onderdelen van de begrotingscyclus

De begrotingscyclus bestaat uit:

- a. aanbidding van de voorjaarsnota door de burgemeester en wethouders aan de gemeenteraad, ter voorbereiding op het opstellen van de programmabegroting voor het komende jaar;
- b. vaststellen van de programmabegroting voor het komende jaar;
- c. vaststellen van de bijstelling van de begroting gedurende het begrotingsjaar via het halfjaarbericht;
- d. vaststellen van de programmarekening ter afsluiting van het afgelopen begrotingsjaar.

Artikel 3:2 De begroting

1. Jaarlijks stellen burgemeester en wethouders de voorjaarsnota op waarin het budgettaire kader meerjarig is weergegeven. Deze voorjaarsnota dient als uitgangspunt voor het opstellen van de meerjarenbegroting. Burgemeester en wethouders bieden deze voorjaarsnota aan de raad aan.
2. Burgemeester en wethouders bieden de raad uiterlijk de tweede dinsdag in september voorafgaande aan het begrotingsjaar ter vaststelling de stukken bedoeld in artikel 190 van de Gemeentewet aan (de begroting met een toelichting van de gemeente en een meerjarenraming met toelichting voor ten minste drie op het begrotingsjaar volgende jaren).
3. Met het vaststellen van de programmabegroting worden afzonderlijk voor de programma's en het overzicht overhead door de raad vastgesteld:
 - a. de doelstellingen;
 - b. de financiële middelen voor het begrotingsjaar;
 - c. de meerjarenbegroting als leidraad voor het te voeren beleid.
4. In de paragraaf bedrijfsvoering van de begroting is een overzicht opgenomen dat inzicht geeft in de opbouw van totale apparaatslasten primair proces, de apparaatslasten van de overhead en de kosten van inhuur externen. Het totaal van de apparaatslasten primair proces is onderverdeeld naar programma's.

5. Met het vaststellen van de programmabegroting worden de indicatoren vastgesteld met de daarbij behorende ambitie.
6. In de programma's en het overzicht overhead, als onderdeel van de beleidsbegroting, worden de lasten en baten weergegeven inclusief de dotaties aan reserves en onttrekkingen aan reserves. In een overzicht binnen de financiële begroting worden per programma en het overzicht overhead de lasten, baten, dotaties en onttrekkingen afzonderlijk gepresenteerd wat de wettelijke grondslag vormt voor de budgetautorisatie door de raad.
7. Burgemeester en wethouders zijn bevoegd middelen te heralloceren, binnen de door de gemeenteraad gestelde kaders, zolang er op programmaniveau en het overzicht overhead geen sprake is van een vermeerdering of vermindering van de lasten, baten, dotaties of onttrekkingen uit bestemmingsreserves van de begroting.
8. De begroting bevat de in het BBV (artikel 9, lid 2) voorgeschreven paragrafen: Lokale heffingen, Weerstandsvermogen en risicobeheersing, Onderhoud kapitaalgoederen, Financiering, Bedrijfsvoering, Verbonden partijen en Grondbeleid. Naast de verplichte paragrafen kunnen burgemeester en wethouders en de raad voorstellen doen om extra paragrafen op te nemen.
9. Bij de opstelling van de programmabegroting passen burgemeester en wethouders het voorzichtigheidsbeginsel toe: baten worden alleen geraamd indien ze voldoende zeker zijn; lasten worden geraamd indien verwacht wordt dat deze zich voordoen.
10. Het bedrag voor onvoorziene uitgaven dat volgens het BBV (artikel 8, lid 6) in de programmabegroting is opgenomen wordt geraamd op basis van de risico's zoals opgenomen in de paragraaf weerstandsvermogen en de kans dat deze risico's zich feitelijk voordoen. Onttrekkingen aan de post onvoorzien geschieden bij raadsbesluit.
11. Voor de interne toerekening van rentekosten hanteert de gemeente een omslagrente. Bij het vaststellen van de begroting wordt de hoogte van de omslagrente vastgesteld.

Artikel 3:3 Taakvelden

Burgemeester en wethouder zorgen ervoor dat de ramingen van de lasten en baten (inclusief dotaties en onttrekkingen aan reserves) worden weergegeven op de voorgeschreven taakvelden en dat het overzicht van de lasten en baten (inclusief dotaties en onttrekkingen aan reserves) per taakveld wordt opgenomen in de begroting.

Artikel 3:4 Begrotingsuitvoering

1. Burgemeester en wethouders rapporteren in het halfjaarbericht aan de raad over de voortgang van de begrotingsuitvoering, zowel over de beleidsmatige als over de financiële voortgang.
2. Bij het halfjaarbericht is een voorstel tot wijziging van de begroting opgenomen als gevolg van ontwikkelingen in het begrotingsjaar.
3. De raad wordt geïnformeerd over nieuwe inzichten door middel van een apart raadsvoorstel. Als sprake is van een majeure ontwikkeling of nieuw beleid is bij dat voorstel een wijziging van de begroting opgenomen, waarmee de begroting in evenwicht blijft.
4. Amendementen vanuit de raad voor aanpassingen van programmabudgetten, de aan de programma's verbonden doelstellingen en/of indicatoren geven aan welke financiële consequenties deze hebben. In geval van financiële consequenties bevat het amendement een financiële dekking.
5. Tweemaal per jaar vindt een harde afsluiting van de administratie plaats (hard close). De accountant controleert de hard close. Burgemeester en wethouders informeren de gemeenteraad over de uitkomsten van de hard close en betrekken daarin de bevindingen van de accountant.
6. Gedurende het jaar informeren de burgemeester en wethouders de gemeenteraad over de beheersing van één of meerdere administratieve processen en projecten. Jaarlijks wordt in overleg met de raad bepaald over welke processen en projecten gerapporteerd wordt. De accountant controleert de rapportage en meldt zijn bevindingen aan de gemeenteraad.

Artikel 3:5 De programmarekening

1. Burgemeester en wethouders bieden de raad op de derde dinsdag in april volgend op het verslagjaar de programmarekening aan, zoals bedoeld in artikel 197 van de Gemeentewet.

2. De accountant biedt de controleverklaring en het verslag van bevindingen aan de raad aan.
3. De indeling van het jaarverslag sluit aan op de indeling van de beleidsbegroting en de indeling van de jaarrekening sluit aan op de indeling van de financiële begroting.

Hoofdstuk 4 Het financieel middelenbeheer

Artikel 4:1 Organisatie van de financieringsfunctie

Op basis van artikel 212, lid 2, sub c van de Gemeentewet en gelet op de bepalingen in de Wet Fido, stelt de raad in een Treasurystatuut nadere regels betreffende doelstellingen, randvoorwaarden, administratieve organisatie, planning en control en de informatievoorziening van de gemeentelijke treasuryfunctie.

Artikel 4:2 Risico-inventarisatie en –beheersing

1. De burgemeester en wethouders zorgen voor een toereikend systeem van risicomangement.
2. Burgemeester en wethouders rapporteren over grote projecten. De raad kan besluiten tot aanwijzing van een groot project indien hij van mening is dat zijn controlerende taak meer toegesneden informatie, periodiek te verstrekken, vereist. Binnen elk omvangrijk project wordt rekening gehouden met onvoorziene kosten.
3. Voor het afdekken van risico's beschikt de gemeente over structureel en incidenteel weerstandsvermogen. Het incidentele weerstandsvermogen bestaat in beginsel uit de algemene reserve en andere reserves die via deze verordening worden aangemerkt als behorende tot het weerstandsvermogen. Het structurele weerstandsvermogen bestaat uit de post onvoorzien.
4. Risico's voor grondexploitatie worden afgewikkeld via de reserve Grondbeleid.
5. In de paragraaf Verbonden Partijen wordt per verbonden partij opgenomen welk risico van materiële betekenis kunnen zijn voor de positie van de gemeente.
6. Grote ruimtelijke, fysieke en infrastructuur projecten hebben een afzonderlijke voorziening voor onvoorziene kosten
7. Bij de voorjaarsnota bepalen burgemeester en wethouders de noodzakelijke hoogte van het weerstandsvermogen op basis van de inventarisatie van de relevante risico's. De noodzakelijke hoogte van de algemene reserve wordt bepaald middels het risicocumulatiemodel. Hierbij wordt de hoogte van de Post onvoorzien betrokken.
8. De paragraaf weerstandsvermogen in de begroting en programmarekening bevat een inventarisatie van de belangrijkste risico's die gemeente loopt.
9. Bij incidentele risico's is het maximale bedrag opgenomen in het risicocumulatiemodel. Voor structurele risico's geldt een opname van 1,5 keer van het bedrag.
10. Een risico in de paragraaf weerstandsvermogen leidt niet tot automatische verrekening met de reserve. Het uitgangspunt blijft de begrotingsregel: overschrijdingen worden allereerst opgelost binnen het begrotingsprogramma of het overzicht overhead.

Artikel 4:3 Verbonden partijen

1. De burgemeester en wethouders nemen (conform lid 2 van artikel 160 van de Gemeentewet) geen besluit tot de oprichting van en deelneming in stichtingen, maatschappen, vennootschappen, verenigingen, coöperaties en onderlinge waarborgmaatschappijen, dan nadat de raad in de gelegenheid is gesteld om haar wensen en bedenkingen te uiten ten aanzien van het ontwerpbesluit.
2. De oprichting van of deelneming in een gemeenschappelijke regeling vergt de expliciete instemming van de raad, conform art. 1 van de Wet op de gemeenschappelijke regelingen.
3. In een ontwerpbesluit tot oprichting van, of deelname in een verbonden partij, nemen de burgemeester en wethouders minimaal op:
 - a. de expliciete koppeling van het doel van de verbonden partij aan een gemeentelijk doel;
 - b. de risico's en beheersmaatregelen, en de exit-mogelijkheden;
 - c. het motief om deel te nemen aan de verbonden partij en de taak niet zelf uit te voeren, uit te besteden of hiervoor subsidie te verlenen;
 - d. de betrokkenheid en wijze van informatievoorziening aan de raad;
 - e. de herijkings- of evaluatiemomenten.

4. De burgemeester en wethouders stellen eenmaal in de vier jaar een Nota Verbonden Partijen op die ter vaststelling aan de raad wordt aangeboden.
5. De burgemeester en wethouders voeren iedere raadsperiode een herijking uit voor alle deelnemingen. De herijking wordt ter kennisname aangeboden aan de raad.

Artikel 4:4 Externe geldstromen

1. De burgemeester en wethouders maken een meerjarige inschatting van de omvang van de externe geldstromen in de programmabegroting.
2. De burgemeester en wethouders rapporteren in de programmarekening aan de raad over de (nog te) ontvangen subsidies en decentrale uitkeringen van Europese en Nederlandse overheden.
3. Bij werkzaamheden en activiteiten die de gemeente met behulp van subsidies van derden uitvoert, zien de burgemeester en wethouders toe op naleving van de betrokken subsidieregelingen.

Artikel 4:5 Onderhoud kapitaalgoederen

1. In de begroting en de programmarekening rapporteren de burgemeester en wethouders over het onderhoud kapitaalgoederen. Bij elk type kapitaalgoed wordt aangegeven wat het relevante beleidskader is.
2. Eén keer per vier jaar wordt een nota onderhoud kapitaalgoederen opgesteld.
3. Aan het onderhoud van alle kapitaalgoederen ligt een structureel meerjarig onderhoudsplan ten grondslag. De onderhoudsplannen worden een keer in de vier jaar geactualiseerd.
4. In het onderhoudsplan is aangegeven welk niveau van onderhoud minimaal nodig is. Dit niveau is concreet omschreven in het beleidskader. Wanneer bij inspectie de staat van het kapitaalgoed beter is dan verwacht, wordt het geplande onderhoud niet uitgevoerd maar een jaar uitgesteld.

Artikel 4:6 Inkoopvoorwaarden en aanbestedingen

1. De burgemeester en wethouders dragen zorg voor de inkoop van goederen en diensten, het aanbesteden van werken, de hantering van algemene inkoopvoorwaarden van de gemeente en voorwaarden van aanbesteding van werken van de gemeente
2. De burgemeester en wethouders stellen in een uitvoeringsbesluit de interne regels vast voor de inkoop van goederen en diensten en het aanbesteden van werken.
3. De burgemeester en wethouders stellen de algemene inkoopvoorwaarden van de gemeente, de voorwaarden van aanbesteding van werken van de gemeente vast en maken deze bekend en stellen beleidsregels vast over de inkoop van goederen en diensten en aanbestedingen.

Artikel 4:7 Raming, waardering, activering en afschrijving investeringen in materiele vaste activa

Begroting

1. De raad stelt het Meerjarig Investeringsplan (MIP) en wijzigingen daarop vast als onderdeel van de begroting en stelt daarmee de investeringsbudgetten beschikbaar aan de burgemeester en wethouders.
2. In het MIP worden de voorziene investeringen opgenomen (zowel nieuw als vervanging) in materiele vaste activa (ook wel kapitaalgoederen). Financiële bijdragen aan kapitaalgoederen in eigendom van derden worden niet geactiveerd, maar komen in het jaar van aanschaf ten laste van het budget van het betrokken programma en product.
3. Het MIP bestaat uit een planningshorizon van acht jaar.
4. Alle vaste activa worden voor het bedrag van de investering geactiveerd. In afwijking hierop worden de bijdragen van derden die in directe relatie staan met het actief op de waardering daarvan in mindering gebracht en moeten de voorzieningen, zoals bedoeld in BBV artikel 44, eerste lid, onderdeel d, in mindering gebracht worden op de investeringen, zoals bedoeld in BBV artikel 35, eerste lid, onderdeel b. In de programmabegroting- en rekening worden de investeringen bruto en netto gepresenteerd (dus zowel de totale projectkosten, als de bijdragen van derden of uit voorzieningen, als het gemeentelijk aandeel)
5. In het MIP worden afzonderlijk onderscheiden investeringen met economisch nut, investeringen met economisch nut (gedekt uit heffingen) en investeringen met

maatschappelijk nut. Onder investeringen met een meerjarig maatschappelijk nut, zoals bedoeld in BBV artikel 35, worden verstaan uitgaven inzake wegen, waterwegen, civiele kunstwerken, herinrichtingen en groen.

Financiële dekking

6. Investeringen in materiele vaste activa zijn in beginsel voorzien van dekking voor structurele kapitaallasten (rente en afschrijving) en dekking voor structurele financiële gevolgen voor beheer en onderhoud. Incidentele dekking van kapitaallasten via het instellen van een activareserve wordt expliciet aan de gemeenteraad voorgelegd bij besluitvorming over de begroting dan wel bij afzonderlijke besluitvorming over projecten.

Uitvoering

7. Voor het in uitvoering nemen van investeringsprojecten die een totale omvang hebben groter dan € 2,5 mln. en/of bestuurlijk relevant zijn, is een raadsbesluit nodig. Hierbij dient uitgegaan te worden van de totale (bruto) investering, dus het gemeentelijk aandeel plus bijdragen van derden. Over deze projecten wordt in het halfjaarbericht en de programmarekening expliciet gerapporteerd.

Afwijkingen

8. Een overschrijding van een investeringsraming in enig jaar is toegestaan, mits het totale investeringsbudget niet wordt overschreden.
9. Burgemeester en wethouders besluiten over verrekeningen van over- en onderschrijdingen op investeringsbudgetten binnen een programma, verrekeningen van over- en onderschrijdingen op investeringsbudgetten tussen programma's worden ter besluitvorming voorgelegd aan de raad.
10. Burgemeester en wethouders leggen wijzigingen in jaarschijven van de investeringsbudgetten (herfasering) en de eventueel daarbij behorende begrotingswijzigingen van de exploitatie ter besluitvorming voor aan de raad.

Voorwaarden voor activering

11. Voor de aanschaf van kapitaalgoederen met een economisch nut geldt dat:
 - a. uitgaven inzake werkzaamheden aan vastgoed en sportaccommodaties gelijk aan of groter dan € 100.000 voor het totaal van het project worden geactiveerd en uitgaven kleiner dan € 100.000 voor het totaal van een project ten laste komen van het betreffende programma- en activiteitenbudget;
 - b. uitgaven aan overige kapitaalgoederen gelijk aan of groter dan € 50.000 per stuk worden geactiveerd en uitgaven kleiner dan € 50.000 per stuk in het jaar van aanschaf ten laste komen van het betreffende programma- en activiteitenbudget.
12. Voor investeringen met een meerjarig maatschappelijk nut geldt dat:
 - a. uitgaven worden geactiveerd indien er sprake is van een eerste aanleg, een integrale vervanging van een actief of herinrichtingen van straten, pleinen, wegen, parken enz. waarbij een geheel nieuwe uitstraling ontstaat;
 - b. uitgaven worden geactiveerd indien er op begrotingsbasis sprake is van een totaal investeringsbedrag (gemeentelijk aandeel plus bijdrage van derden) van meer dan € 2,5 mln.
13. De uitvoering van regulier of achterstallig **groot** onderhoud leidt niet tot verlenging van de levensduur en wordt daarom niet geactiveerd.

Afschrijvingstermijnen

14. Voor investeringen met een economisch nut worden de volgende standaard afschrijvingstermijnen gehanteerd:
 - a. 40 jaar: nieuwbouw gebouwen (permanent) en rioleringen; een uitzondering hierop vormt het stadhuis-/ bibliotheekcomplex waarvoor met raadsbesluit 172/1997 (RIS 20092) een gebruiksduur van 50 jaar is vastgesteld;
 - b. 25 jaar: sportterreinen, renovatie gebouwen, restauratie monumenten, aankoop gebouwen en glasvezelkabels;
 - c. 20 jaar: parkeerterreinen; betonnen bakken voor Ondergrondse Restafvalcontainers (ORAC's);
 - d. 15 jaar: technische installaties in gebouwen (elektrische voorzieningen, verwarming, liften, machines);
 - e. 10 jaar: (brandveiligheids)voorzieningen aan gebouwen; energiebesparende maatregelen in gebouwen; kunstopdrachten; telefooninstallaties; kantoormeubilair (nieuwe inrichting); aanleg terreinwerken (semi-permanent of tijdelijk); nieuwbouw gebouwen (semi-

permanent, tijdelijk of verplaatsbaar); **verbeteringen** aan gebouwen (mits levensduur verlengend); stalen bakken voor Ondergrondse Restafvalcontainers (ORAC's); sportaccommodaties;

- f. 5 jaar: zware transportmiddelen/aanhangwagens en schuiten; personenauto's/lichte motorvoertuigen/motoren, automatiseringssystemen plus omvangrijke applicaties, duurzame productiemiddelen; software.

Duurzame productiemiddelen die een aantoonbare kortere levensduur hebben, kunnen in een overeenkomstig kortere termijn worden afgeschreven.

15. Voor investeringen met een maatschappelijk nut worden de standaard afschrijvingstermijnen gehanteerd:
- 25 jaar: civiele kunstwerken (bruggen, viaducten, tunnels).
 - 20 jaar: eerste aanleg van wegen, fietspaden, voetpaden, rotondes, railinfrastructuur.
 - 15 jaar: technische installaties (waaronder verkeersregelinstallaties) en openbare verlichting
 - 10 jaar: herinrichting van de openbare ruimte.
16. Voor investeringen in kapitaalgoederen die op 1 januari 2005 al geactiveerd waren, mogen de oorspronkelijke afschrijvingstermijnen blijven gelden.

Rente en afschrijving

17. Activa worden lineair afgeschreven.

18. Bij investeringen gelden de volgende regels inzake rente en afschrijving:

- indien een investering in één jaar plaatsvindt, dan gelden de volgende regels inzake rente en afschrijving:
 - er wordt geen voorfinancieringsrente in rekening gebracht over het actief.
 - per 1 januari van het jaar volgend op oplevering/ingebruikname wordt een omslagrentelening aangegaan bij de Treasury.
 - vanaf het jaar volgend op de ingebruikname wordt over deze lening omslagrente in rekening gebracht en wordt het actief volgens de geldende afschrijvingstermijn afgeschreven. Grondslag voor de rente is de boekwaarde per 1 januari van het lopende jaar.
- indien een investering over meerdere jaren verloopt, dan wordt dit gezien als een activum in uitvoering en geldt:
 - Vanaf het tweede jaar tot en met het jaar van oplevering wordt voorfinancieringsrente (ook wel bouwrente) in rekening gebracht over het activum in uitvoering. Het rentepercentage dat hierbij gehanteerd wordt is hetzelfde als het omslagrentepercentage. Grondslag voor de rente is de boekwaarde per 1 januari van het lopende jaar. Voorfinancieringsrente bij nieuwe investeringen wordt niet geactiveerd, maar komt ten laste van de exploitatie.
 - Per 1 januari van het tweede uitvoeringsjaar wordt een omslagrentelening aangegaan bij de Treasury.
 - Vanaf het jaar volgend op de ingebruikname wordt over deze lening omslagrente in rekening gebracht en wordt het actief volgens de geldende afschrijvingstermijn afgeschreven. Grondslag voor de rente is de boekwaarde per 1 januari van het lopende jaar.
- Wijzigingen in de afschrijvingstermijnen van activa en inhaalafschrijvingen worden bij de begroting of bij begrotingswijziging in een raadsvoorstel doorgevoerd. Deze wijzigingen worden duidelijk toegelicht. De toelichting bevat:
 - overwegingen voor nieuwe afschrijvingstermijn;
 - omvang van de boekwaarde;
 - omvang van de extra afboeking;
 - gevolgen voor de financiële positie en de begroting van het volgende jaar.

Overige bepalingen

19. Bepalingen die relevant zijn op investeringen vanuit een Treasury optiek zijn beschreven in het door de raad vastgestelde Treasurystatuut en Uitvoeringsbesluit Treasurybeheer.

Hoofdstuk 5 Uitgangspunten voor financieel beleid

Artikel 5:1 Programmasturing

1. Uitgangspunt bij programmasturing door de burgemeester en wethouders is een jaarlijks sluitende begroting en bijbehorende meerjarenraming met daaruit afgeleid het budget per programma.
2. Burgemeester en wethouders zorgen ervoor dat dreigende budgetoverschrijdingen door passende en tijdige maatregelen worden voorkomen.
3. Budgettaire tegenvallers in de loop van een begrotingsjaar moeten worden gecompenseerd door aanpassingen in het beleid binnen hetzelfde programma. Het opvangen van budgettaire tegenvallers door wijzigingen in een ander begrotingsprogramma raakt het budgetrecht van de raad, en vereist daarmee een raadsbesluit.
4. Burgemeester en wethouders geven een de beleidsinhoudelijke toelichting aan de raad op de begroting, de tussentijdse voortgang en jaarlijkse verantwoording.
5. Voor het programma Gemeenteraad gelden de uitgangspunten die het Presidium heeft vastgesteld.
6. Voor de regels inzake programmasturing geldt dat het overzicht overhead wordt beschouwd als een programma.

Artikel 5:2 Resultaatverrekening

1. Uitgangspunt voor de resultaatsverdeling is het voorstel tot resultaatsbestemming aan de raad van elk programma afzonderlijk en van het overzicht overhead, rekening houdend met hetgeen in artikel 5:6, 5:7, 5:8 en 5:9 van deze verordening is bepaald alsmede specifieke bestuurlijke afspraken over resultaatsverdeling.
2. Het voorstel tot resultaatsbestemming per afzonderlijk programma wordt onderverdeeld in een resultaat op onderhoud vastgoed, een resultaat op onderhoud sportaccommodaties en overig resultaat op beleidsuitvoering, waarbij:
 - a. het resultaat op onderhoud vastgoed via resultaatbestemming wordt verrekend met de centrale reserve onderhoud vastgoed;
 - b. het resultaat op onderhoud sportaccommodaties via resultaatbestemming wordt verrekend met de centrale reserve onderhoud sportaccommodaties;
 - c. het overig resultaat op beleidsuitvoering (inclusief apparaatslasten primair proces) via resultaatsbestemming wordt verrekend met de programmareserve van het betreffende programma.
3. Resultaten op het overzicht overhead wordt via resultaatsbestemming verrekend met de centrale bedrijfsvoeringsreserve via het voorstel van de resultaatsbestemming.

Artikel 5:3 Treasury

In de programmabegroting en in de programmarekening wordt in een verplichte financieringsparagraaf nader ingegaan op het te verwachten respectievelijk gerealiseerde financieringsbeleid van de gemeente.

Artikel 5:4 Grondbeleid

1. In de Verordening Beheersregels Grondexploitaties en Strategisch bezit Gemeente Den Haag zijn nadere regels vastgelegd voor het financiële beheer van grondexploitaties.
2. Burgemeester en wethouders rapporteren in de paragraaf grondbeleid van de programmabegroting en de programmarekening over het gemeentelijk grondbeleid. In deze paragraaf komen tenminste aan de orde:
 - a. de visie op het grondbeleid in relatie tot de realisatie van de doelstelling van de programma's die zijn opgenomen in de begroting;
 - b. het kader voor het grondbeleid met hierbij toegelicht de grondslagen voor aan- en verkoop van vastgoed, de berekening van de grondprijzen, de uitgifte van gronden in erfpacht en de bijstelling van erfpachtvergoedingen;
 - c. een actuele prognose van de te verwachten resultaten van de totale grondexploitatie en een analyse van de ontwikkelingen hiervan;
 - d. De beleidsuitgangspunten omtrent de reserves voor grondzaken in relatie tot de risico's van grondzaken.

Artikel 5:5 Resultaten grondexploitatie

1. Bij grondexploitaties moeten verliezen worden genomen wanneer deze te voorzien zijn en mogen winsten pas worden genomen op het moment dat deze gerealiseerd zijn.
2. Voor een grondexploitatie met een negatief saldo dient een voorziening te worden getroffen ter grootte van dat saldo op het moment dat het desbetreffende project operationeel wordt verklaard.
3. Over plankaderwijzigingen en afwijkingen van het plansaldo wordt, met inachtneming van het gestelde in de Verordening Beheersregels Grondexploitaties en Strategisch bezit Gemeente Den Haag, besloten en gerapporteerd.
4. Resultaten binnen plankaders van grondexploitaties worden via het rekeningresultaat verrekend met de Reserve Grondbedrijf via het voorstel van de resultaatsbestemming.

Artikel 5:6 Reserves

1. De volgende categorieën reserves worden onderscheiden:
 - a. Algemene reserve: niet geoormerkte middelen die dienen om tegenvallers te bekostigen zonder dat de begroting en het beleid (direct) aangepast hoeven te worden;
 - b. Centrale bedrijfsvoeringsreserve: dient voor het opvangen van jaarrekeningresultaten vanuit het overzicht overhead, het dekken van frictiekosten als gevolg van de bundelingsoperatie en het kunnen uitvoeren van (kleinere) projecten ter innovatie van de gemeentelijke bedrijfsvoering van de overheadfunctie, inclusief leidinggevend in het primair proces;
 - c. Programmareserve: dient voor het opvangen van jaarrekeningresultaten, het egaliseren van lasten voor projecten kleiner dan € 2,5 mln. over meerdere begrotingsjaren en het kunnen doen van (kleine) ondersteunende nieuwe beleidsinitiatieven, voor zover de omvang van de programmareserve dit toelaat;
 - d. Reserve Onderhoud: dient voor het opvangen van jaarrekeningresultaten van de programma's wat betreft de resultaten gekoppeld aan onderhoud, het opvangen van eventuele tegenvallers bij onderhoudskosten en of pieken in de onderhoudsopgaven;
 - e. Reserve Grondbedrijf: dient ter verrekening van het rekeningresultaat op operationele grondexploitaties en grondexploitaties van verbonden partijen voor zover sprake is van winsten of verliezen die plaats vinden binnen de plankaders zoals vastgelegd in projectdocument en grondexploitatie;
 - f. (Tarief)egaliseringsreserve: dient om schommelingen op te vangen bij de tarieven die aan derden en intern in rekening worden gebracht;
 - g. Activareserve: centrale reserve die dient ter dekking van kapitaallasten;

- h. Projectreserve: reserve die dient ter dekking van een specifiek doel of project;
 - i. Overige bestemmingsreserves: alle reserves die niet onder een van bovenstaande categorieën vallen.
2. Instelling reserve
- a. Reserves worden ingesteld bij raadsbesluit.
 - b. Bij een voorstel voor de instelling van een reserve dient minimaal te worden aangegeven:
 - doel van de reserve;
 - motief voor de instelling;
 - categorie;
 - voeding;
 - maximale hoogte;
 - looptijd;
 - bestedingsraming/planning voor de komende jaren.
 - c. Bij een voorstel voor de instelling van een reserve vallend onder de categorie opgenomen in lid 1 onder h dient het begrotingsproduct te worden aangegeven waar deze reserve aan gekoppeld is. Een dergelijke reserve kan maar aan 1 product gekoppeld zijn;
 - d. De minimale omvang van een projectreserves bedraagt € 2,5 mln.
 - e. Aanpassing van één of meerdere van de bij lid 2 b, c en d genoemde punten vergt een raadsbesluit.
3. Looptijd reserve
- a. Na afloop van de looptijd valt een reserve vrij. Reserves, waarvan het doel is gerealiseerd en middelen resteren, vallen vrij, ook als de looptijd van de reserve nog niet is verstreken. Dit geldt ook voor reserves waarbij vast staat dat het doel niet gerealiseerd kan worden. De vrijval hoeft niet begroot te zijn.
 - b. Als in de jaarrekening blijkt dat het saldo van een projectreserve € 2,5 mln. of kleiner is, dan wordt de resterende verplichting in de eerstvolgende meerjarenbegroting in de exploitatie opgenomen in het begrotingsjaar dat de lasten zich voordoen.
 - c. De looptijd van een reserve met een specifiek aangegeven doel zoals aangegeven bij categorie h is maximaal drie jaar. Als de doorlooptijd van een project bij de start evident langer is dan drie jaar kunnen burgemeester en wethouders de raad voorstellen een afwijkende looptijd voor stellen.
4. Verrekening met reserves
- a. Bij de programmarekening doen burgemeester en wethouders een voorstel voor de bestemming van het jaarrekeningresultaat.
 - b. Voor onttrekkingen en dotaties aan een reserve is een raadsbesluit noodzakelijk. Voor de categorie opgenomen in lid 1 onder h van dit artikel geldt dat een overschrijding van de begrote onttrekking is toegestaan, mits is voldaan aan de door de commissie BBV gestelde eisen voor begrotingsrechtmatigheid.
 - c. Voor de reserves Grote projecten, Co-financiering, Internationaal & Werving Den Haag en Statushouders geldt dat niet bestede middelen (ten opzichte van de begroting) voor resultaatbepaling naar de reserve terugvloeien. In het betreffend beleidsprogramma wordt expliciet de werkelijke last verantwoord.
5. Reserves mogen niet negatief zijn met uitzondering van categorie b, c en d conform lid 1. Burgemeester en wethouders doen de raad een voorstel voor het wegwerken van de negatieve stand.

Artikel 5:7 Programmareserves

- 1. Elk begrotingsprogramma heeft één programmareserve. De hoogte van de programmareserve is gemaximeerd. De maximale hoogten van de programmareserves zijn opgenomen in bijlage 1 bij deze verordening.
- 2. De programmareserves maken deel uit van het weerstandsvermogen.
- 3. De programmareserve heeft de volgende doelstellingen:
 - a. het opvangen van jaarrekeningresultaten;
 - b. het egaliseren van lasten voor projecten kleiner dan € 2,5 mln. over meerdere begrotingsjaren;

- c. het kunnen doen van (kleine) ondersteunende nieuwe beleidsinitiatieven, voor zover de omvang van de programmareserve dit toelaat.
4. Als na de verrekening van het jaarrekeningresultaat blijkt dat een programmareserve het maximum overschrijdt, wordt het meerdere verrekend met de algemene reserve.
5. Voorstellen ten laste van de programmareserve maken deel uit van de besluitvorming over de begroting.
6. Als na de verrekening van het jaarrekeningresultaat blijkt dat een programmareserve negatief wordt, komen burgemeester en wethouders met een voorstel om de programmareserve binnen maximaal twee begrotingsjaren (vanaf het begrotingsjaar waarin het tekort is gerealiseerd) ten minste op nihil te krijgen.

Artikel 5:8 Centrale bedrijfsvoeringsreserve

1. De gemeente heeft één centrale bedrijfsvoeringsreserve. De centrale bedrijfsvoeringsreserve bedraagt maximaal € 10 mln.
2. De centrale bedrijfsvoeringsreserve maakt deel uit van het weerstandsvermogen.
3. De centrale bedrijfsvoeringsreserve heeft de volgende doelstellingen:
 - a. het opvangen van jaarrekeningresultaten vanuit het overzicht overhead;
 - b. het opvangen van frictiekosten als gevolg van wijzigingen in de organisatie en of formatie;
 - c. het kunnen uitvoeren van (kleinere) projecten ter innovatie van de gemeentelijke bedrijfsvoering van de overheadfunctie, inclusief leidinggevenden in het primaire proces.
4. Als de centrale bedrijfsvoeringsreserve na resultaatsbestemming het maximum overschrijdt, wordt het meerdere verrekend met de algemene reserve.
5. Voorstellen ten laste van de centrale bedrijfsvoeringsreserve maken deel uit van de besluitvorming over de begroting.
6. Als na de verrekening van het jaarrekeningresultaat blijkt dat de centrale bedrijfsvoeringsreserve negatief wordt, komen burgemeester en wethouders met een voorstel om de reserve binnen maximaal twee begrotingsjaren ten minste op nihil te krijgen.

Artikel 5:9 Reserve Onderhoud Vastgoed en Reserve Onderhoud Sportaccommodaties

1. De gemeente heeft één reserve onderhoud vastgoed met een maximale hoogte van € 4,5 mln en één reserve onderhoud sportaccommodaties met een maximale hoogte van € 5,5 mln.
2. De centrale reserves onderhoud vastgoed en onderhoud sportaccommodaties maken deel uit van het weerstandsvermogen.
3. De centrale reserves onderhoud vastgoed en onderhoud sportaccommodaties hebben de volgende doelstellingen:
 - a. het opvangen van jaarrekeningresultaten van de programma's wat betreft de resultaten gekoppeld aan onderhoud vastgoed dan wel sportaccommodaties;
 - b. het opvangen van eventuele tegenvallers bij onderhoudskosten en of pieken in de onderhoudsopgaven.
4. Voorstellen ten gunste en ten laste van de centrales onderhoud vastgoed en onderhoud sportaccommodaties maken deel uit van de besluitvorming over de begroting en zijn gekoppeld aan inzichten over het onderhoud vastgoed en onderhoud sportaccommodaties op basis van een meerjarig onderhoudsplan met een doorlooptijd van maximaal tien jaar. Het onderhoudsplan wordt minimaal eenmaal per vier jaar herzien. Als uit de meerjarige doorkijk blijkt dat op termijn onvoldoende dekking (reserve + exploitatie) is om het te voorziene onderhoud uit te voeren dienen de burgemeester en wethouders met voorstellen te komen om in de dekking hiervan te voorzien.
5. Als de centrale reserves onderhoud vastgoed en onderhoud sportaccommodaties (afzonderlijk) na resultaatsbestemming het maximum overschrijden, wordt het meerdere verrekend met de algemene reserve.
6. Als na de verrekening van het jaarrekeningresultaat blijkt dat de centrale reserves onderhoud vastgoed en onderhoud sportaccommodaties (afzonderlijk) negatief worden, dan komen burgemeester en wethouders met een voorstel om de betreffende reserve binnen maximaal twee begrotingsjaren ten minste op nihil te krijgen.

Artikel 5:10 Voorzieningen

1. Voorzieningen dienen dekkend te zijn voor de achterliggende verplichtingen en risico's.
2. Alleen voorzieningen die samenhangen met heffingen en die mede dienen ter egalisatie van kosten kunnen tijdelijk negatief staan. Voorwaarde hiervoor is dat de voorziening wordt onderbouwd door een meerjarenplan waaruit blijkt dat de voorziening binnen afzienbare tijd weer een positieve stand heeft.
3. Bij het verstrekken van leningen en garanties aan derden wordt een voorziening gevormd ten laste van het betreffende beleidsprogramma.
4. Voor middelen afkomstig van derden met een specifiek bestedingsdoel wordt een voorziening gevormd. Uitzondering hierop vormen middelen met een specifiek bestedingsdoel van nationale en Europese overheden. Deze middelen worden conform het BBV via de exploitatie en de overlopende activa/passiva verantwoord.
5. Voor een voorziening ingesteld met middelen van derden gelden de volgende uitgangspunten:
 - a. er is een onderbouwd en gekwantificeerd meerjarenplan waarmee het bestedingspatroon vastligt;
 - b. het bestedingspatroon mag boekjaar overschrijdend zijn, mits dit in het meerjarenplan is aangegeven.
 - c. het meerjarenplan is onderdeel van de begroting en wordt voor minimaal vier jaar opgesteld.
6. Egalisatievoorzieningen zijn gevormd conform BBV artikel 44, lid 1, onderdeel c voor leges opbreekvergunningen, verkiezingen, afvalstoffenheffing en riolering.
7. Het instellen van een reorganisatievoorziening vindt alleen dan plaats wanneer sprake is van:
 - a. een reorganisatiebesluit conform het Sociaal Beleidskader (SBK) van de gemeente;
 - b. een raming van kosten direct samenhangend dan wel voortvloeiend uit de reorganisatie van tenminste € 2,5 mln.

Artikel 5:11 Prijzen en tarieven

1. De raad stelt jaarlijks bij de programmabegroting de hoogte vast van de gemeentelijke tarieven, rechten en heffingen. Bij de berekening van tarieven gelden de volgende algemene uitgangspunten:
 - a. de burgemeester en wethouders begroten loon- en prijscompensatie;
 - b. de tarieven worden zodanig berekend dat de geraamde baten niet uitgaan boven de geraamde lasten ter zake (kostendekkendheid), zoals bepaald in artikel 229b, lid 1 Gemeentewet;
 - c. de ontwikkeling van tarieven past binnen de overige wet- en regelgeving.
2. Inzake de kostentoerekening gelden de volgende uitgangspunten:
 - a. bij de kostentoerekening kunnen naast de directe kosten, de overheadkosten en de rente van de inzet van vreemd vermogen, reserves en voorzieningen voor de financiering van de in gebruik zijnde activa worden betrokken;
 - b. voor het bepalen van de geraamde kostprijs van rechten en heffingen waarmee kosten in rekening worden gebracht, en van goederen, werken en diensten die worden geleverd aan overheidsbedrijven en derden, wordt (voor de niet-directe kosten) een extracomptabel stelsel van kostentoerekening gehanteerd;
 - c. voor het bepalen van de geraamde kostprijs van grondexploitaties en investeringen wordt (voor de niet-directe kosten) een intracomptabel stelsel van kostentoerekening gehanteerd via verrekening aan de lastenkant met het overzicht overhead;
 - d. voor de doorberekening van overheadkosten wordt voor het begrotingsjaren 2017 en 2018 dezelfde systematiek als voorgaande jaren gehanteerd;
 - e. voor de doorberekening van overheadkosten voor begrotingen vanaf de begroting 2019 wordt uitgegaan van een gemeentebreed percentage voor overhead. Dit percentage wordt berekend door het aandeel van de kosten van de overhead (overzicht overhead) uit te drukken in een percentage van de geraamde directe kosten primair proces van de

economische categorieën 1.1 Salarissen en sociale lasten en 3.5.1 Ingeleend personeel die worden besteed aan de desbetreffende goederen, werken, diensten en heffingen

Hoofdstuk 6 Slotbepalingen

Artikel 6:1 Slotbepalingen

- I. Deze verordening treedt in werking op 1 januari 2018 en werkt terug tot en met 1 januari 2017.
- II. De Verordening financieel beheer en beleid gemeente Den Haag 2014 wordt ingetrokken.
- III. De Verordening financieel beheer en beleid gemeente Den Haag 2014 blijft van toepassing op alle handelingen inzake de administratieve en bestuurlijke afwikkeling van het financieel beheer en beleid inzake het begrotingsjaar 2016.
- IV. Deze verordening wordt aangehaald als: Verordening financieel beheer en beleid gemeente Den Haag 2017.

Bijlage 1: Maximale hoogte programmareserves

Programma's/Overzicht van Overhead	Lasten begroting minus 7,7% overhead	3% afgerond (in mln.) * *
1. Gemeenteraad	7.192	AR
2. College en Bestuur	39.976	1,0
3. Dienstverlening	65.203	2,0
4. Openbare orde en Veiligheid	52.729	1,5
5. Cultuur en Bibliotheek	98.899	3,0
6. Onderwijs	137.372	4,0
7. Werk, Inkomen en Armoedebeleid*	171.517	5,0
8. Zorg en Welzijn	340.693	10,0
9. Jeugd	139.842	4,0
10. Ontwikkeling Buitenruimte	229.673	7,0
11. Economie, Internationale stad en Binnenstad	75.293	2,5
12. Sport	61.447	2,0
13. Verkeer en Milieu	99.318	3,0
14. Wonen en Duurzaamheid	37.447	1,0
15. Stadsontwikkeling	163.185	5,0
16. Financiën	99.043	AR
17. Overige beleidsvoornemens	4.933	AR
18. Interne dienstverlening	7.609	0,0
19. Stadsdelen en Wijkaanpak	75.276	2,0
20. Overzicht van Overhead	0	CBR
Totaal		53,0

* bij het programma 7 zijn de lasten voor bijstandsverlening niet meegenomen bij de bepaling van de maximale hoogte van de programmareserve. Dit omdat hiervoor een uitzondering is gemaakt in het coalitieakkoord: verrekening van voor- en nadelen in de jaarrekening met de algemene reserve.

** alle bedragen zijn afgerond op € 0,5 mln.

Verordening financieel beheer en beleid

Algemene inleiding

De raad stelt bij verordening de uitgangspunten voor het financiële beleid, het financiële beheer en voor de inrichting van de financiële organisatie vast. Deze verordening waarborgt dat aan de eisen van rechtmatigheid, verantwoording en controle wordt voldaan (artikel 212, Gemeentewet).

Artikelsgewijze toelichting Verordening financieel beheer en beleid gemeente Den Haag

Hoofdstuk 1 Algemene bepalingen

Artikel 1:1 Begripsomschrijvingen

In dit artikel worden de belangrijkste begrippen uit de Verordening toegelicht zoals de gemeente Den Haag deze hanteert.

Hoofdstuk 2 De inrichting van de financiële organisatie

Artikel 2:1 Inrichting financiële organisatie

De bevoegdheden van burgemeester en wethouders zoals bedoeld in artikel 160 lid 1c en d van de Gemeentewet zijn uitgewerkt en ingevuld in de Organisatieregeling Den Haag en in het Uitvoeringsbesluit financieel beheer. In de organisatieregeling wordt de inrichting van de gemeentelijke organisatie met de taken en bevoegdheidsverdeling op hoofdlijnen vastgelegd.

Burgemeester en wethouders hebben de begrotingsregels opgesteld. Daarmee wordt verder ingezet op het versterken van de programmasturing. De verantwoordelijkheid van burgemeester en wethouders van individuele portefeuillehouders worden in de regelgeving verankerd. Om de sturing op programma's te versterken wordt onderscheid gemaakt tussen beleid en bedrijfsvoering.

Artikel 2:2 Financiële administratie

Burgemeester en wethouders zien erop toe dat de inrichting en de werking van de financiële administratie voldoen aan wat gesteld is in het BBV en andere relevante wet- en regelgeving. De gemeentelijke (deel-) producten in de financiële administratie waaraan lasten en baten worden toegerekend, zijn eenduidig toe te wijzen aan de programma's van de door de raad vastgestelde begroting. Verder zien burgemeester en wethouders erop toe dat de vereiste informatie wordt verstrekt aan het rijk, de provincie en de Europese Unie, evenals aan andere instellingen die specifieke verantwoordingsverplichtingen opleggen aan gemeenten (bijvoorbeeld via de taakvelden).

Hoofdstuk 3 De begrotings- en verantwoordingscyclus

Artikel 3:1 Onderdelen van de begrotingscyclus

3:1) Het halfjaarbericht is daarnaast een voortgangsrapportage.

Artikel 3:2 De begroting

3:2.1) Voorafgaand aan de begrotingsretraite stellen burgemeester en wethouders het meerjarig financieel perspectief op en informeert de raad hierover. Het meerjarig financieel perspectief vormt het kader voor het opstellen van de ontwerpprogrammabegroting.

3:2.3) De programma's zijn op die manier opgebouwd dat duidelijk blijkt wat de gemeente wil bereiken, wat daarvoor moet gebeuren en wat daarvan de kosten zijn. Bij het opstellen van de programmabegroting gelden de volgende randvoorwaarden:

- een product is uniek gekoppeld aan een dienst, programma, taakveld en portefeuillehouder;
- voor de (her)indeling van de producten geldt dat de indeling gewaarborgd moet blijven die wordt voorgeschreven t.b.v. de informatievoorziening aan derden (taakvelden).

3:2.5) Met de vernieuwing van het BBV in 2016 zijn naast gemeentelijke indicatoren ook de vanuit het Rijk voorgeschreven beleidsindicatoren in de programmabegroting opgenomen. Voor deze beleidsindicatoren geldt in beginsel dat ze weergeven hoe de situatie is, zonder dat daarbij

een streefwaarde voor de toekomst is opgenomen. Het opnemen van streefwaarden voor de toekomst (ambities) gebeurt voor de vanuit het Rijk voorgeschreven beleidsindicatoren alleen in het geval de raad dat aangeeft.

3:2.6) In artikel 17 van het BBV wordt aangegeven dat per programma een onderscheid moet worden gemaakt tussen lasten, baten, dotaties aan reserves en onttrekkingen aan reserves. In dit artikel wordt aangegeven dat in de beleidsprogramma zelf een andere benadering van lasten en baten is gekozen, namelijk lasten en baten inclusief de mutaties op de reserves.

3:2.8) Een extra paragraaf kan eventueel worden opgenomen om gebundeld informatie over bepaalde thema's, die anders te gefragmenteerd aan de orde zouden komen, duidelijk weer te geven.

Artikel 3:4 Begrotingsuitvoering

3:4.2 en 3:4.3) Het tweede lid van artikel 3:4 sluit aan bij artikel 192, lid 1 van de Gemeentewet.

Artikel 192 lid 1 van de Gemeentewet

Besluiten tot wijziging van de begroting kunnen tot uiterlijk het eind van het desbetreffende begrotingsjaar worden genomen.

Bovenstaand artikel geeft geen nadere bepaling van het gewenste aantal begrotingswijzigingen. Om de oorspronkelijke begrotingsbedragen in een jaar goed te kunnen volgen, dient het aantal wijzigings-momenten beperkt te zijn. Uitgangspunt is dan ook dat in het uitvoeringsjaar de begroting éénmaal geactualiseerd wordt. De begroting wordt verder zo weinig mogelijk gewijzigd. Alleen bij majeure beleidsvoorstellen en nieuw beleid kan hiervan worden afgeweken. Lid 3 treedt dan in werking. Met majeure beleidsvoorstellen worden voorstellen bedoeld met financiële consequenties die van belang zijn voor de financiële positie, lasten en/of baten van de gemeente. Met de beperking van het aantal begrotingswijzigingen komt de nadruk te liggen op de kwaliteit van de toelichtingen bij de programmarekening. De raad moet zich immers een goed beeld kunnen vormen van de inhoudelijke ontwikkelingen op een beleidsterrein en de daarmee gepaard gaande financiële consequenties.

In de programmarekening leggen de burgemeesters en wethouders verantwoording af over de kwaliteit van het financieel beheer en de daarbij behorende processen. Gedurende het jaar wordt diepgaander over specifieke processen gerapporteerd. In overleg met de rekeningencommissie worden jaarlijks specifieke processen aangewezen waarover in het uitvoeringsjaar verantwoording plaatsvindt. Zo wordt invulling gegeven aan een meer continu proces van monitoring, en wordt tegelijkertijd ook de werklust beter verdeeld over het hele jaar.

Artikel 3:5 De programmarekening

In de artikelen 197, 198, 200 en 201 van de Gemeentewet zijn de taken en verantwoordelijkheden van de raad en burgemeester en wethouders ten aanzien van de jaarrekening en jaarverslag bepaald.

Artikel 197 van de Gemeentewet schrijft voor dat de burgemeesters en wethouders schriftelijk verslag uit aan de raad brengen van de doelmatigheid- en doeltreffendheidsonderzoeken. In de Verordening doelmatigheids- en doeltreffendheidsonderzoek Gemeente Den Haag zijn de regels vastgesteld door de raad die het in de wet beoogde structurele karakter van het door de burgemeester en wethouders te verrichten onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid waarborgen.

In het BBV is aangegeven uit ten minste welke onderdelen het jaarverslag en de jaarrekening moeten bestaan (artikel 24). Het jaarverslag bestaat ten minste uit de programmaverantwoording (toegelicht in artikel 25 BBV) en de paragrafen (toegelicht in artikel 26 BBV en artikel 9 BBV). De jaarrekening bevat het overzicht van baten en lasten plus de toelichting (artikel 27 tot en met 29 BBV) en de balans plus de toelichting (artikel 30 tot en met 58 BBV).

Hoofdstuk 4 Het financieel middelenbeheer

Artikel 4:1 Organisatie van de financieringsfunctie

De kaders voor de Treasuryfunctie van de gemeente Den Haag zijn gesteld in een aparte verordening: het zogenaamde Treasurystatuut, vast te stellen door de raad. De invulling van de gestelde kaders en de organisatie van de Treasuryfunctie zijn uitgewerkt in een apart uitvoeringsbesluit. Dit Uitvoerings-besluit Treasurybeheer wordt door de burgemeester en wethouders vastgesteld.

Artikel 4:2 Risico-inventarisatie en –beheersing

Op basis van artikel 11 lid 2 van het BBV wordt de gemeenteraad systematisch en eenduidig geïnformeerd over de belangrijkste risico's die de gemeente loopt. Risicomanagement vindt bij de gemeente Den Haag primair op project- en of activiteitsniveau plaats. Op basis van de aard en omvang van het project en of activiteit wordt bepaald wat de passende maatregelen zijn. Bij de bepaling van risicovolle projecten en de daarbij passende maatregelen wordt onder meer gebruik gemaakt van de aanbevelingen uit het Rekenkamer onderzoek "Grip op Grote Projecten" uit 2010 (RV 87 2010).

Sinds de voorjaarsnota 2011 wordt bij het bepalen van de omvang van de noodzakelijke hoogte van de algemene reserve het risicocumulatiemodel gehanteerd. Met het risicocumulatiemodel brengen we de paragraaf weerstandsvermogen en de weerstandscapaciteit directer met elkaar in verband. Voor de bepaling van de noodzakelijk hoogte van het weerstandsvermogen worden de grotere gemeentelijke risico's geïnventariseerd. Dit zijn onzekere gebeurtenissen die voor de gemeente onverwacht extra kosten kunnen betekenen, en waarvoor geen andere financiële buffers zijn aangebracht. Als een gebeurtenis zich zeker voordoet met negatieve financiële gevolgen (de kans is 100%) is geen sprake van een risico maar van een financieel tekort. Tekorten moeten in de eerstvolgende begroting worden opgelost.

In het risicocumulatiemodel kunnen de structurele financiële gevolgen van optredende risico's niet zonder meer meegenomen worden. Deze gevolgen moeten in de meerjarenbegroting worden verwerkt. In het eerste jaar zal wijziging van de lopende begroting zonder ingrijpende beleidsmatige gevolgen doorgaans niet goed mogelijk zijn, voor dat jaar wordt daarom het gehele financiële gevolg meegenomen in de bepaling van het maximale bedrag. De financiële gevolgen van optredende risico's in het tweede jaar zijn voor de helft van het bedrag meegenomen, om zodoende rekening te houden met enige overgangstermijn. Voor het derde jaar en daarna is er van uitgegaan dat het risico is verwerkt in de meerjarenbegroting.

Artikel 4:3 Verbonden partijen

In het BBV zijn verbonden partijen die partijen waarmee de gemeente een bestuurlijke relatie heeft én waarin zij een financieel belang heeft.

In lid 2 van artikel 160 van de Gemeentewet is bepaald dat de oprichting van en deelneming in stichtingen, maatschappen, vennootschappen, verenigingen, coöperaties en onderlinge waarborgmaatschappijen onder de bevoegdheid van burgemeester en wethouders valt. Dat besluit wordt echter niet genomen dan nadat de raad in de gelegenheid is gesteld om zijn wensen en bedenkingen te uiten ten aanzien van het ontwerpbesluit.

Eén van de verplichte paragrafen volgens het BBV is de paragraaf verbonden partijen (zie ook artikel 9.2f BBV). Deze paragraaf geeft de visie op deze partijen in relatie tot de realisatie van de doelstellingen die zijn opgenomen in het programmaplan. Het aangaan van banden met (verbonden) derde partijen komt altijd voort uit het publiek belang. Verbindingen met derde partijen zijn een manier om een bepaalde publieke taak uit te voeren. Er is een veelheid aan verbonden partijen.

Per verbonden partij is sprake van een financieel en een bestuurlijk belang. Het is daarom voor het inzicht van de raad van belang dat de relatie tussen verbonden partijen en het publieke belang

in de programma's in hoofdlijnen worden aangegeven. In de paragraaf Verbonden Partijen dient apart stilgestaan te worden bij de voornemens omtrent verbonden partijen. De nadruk dient in deze paragraaf te liggen op de hoofdlijnen en op het beleid van de gemeente ten opzichte van de verbonden partijen. Meer in detail wordt dit beleid uiteengezet in de Nota Verbonden Partijen, ook wel het 'Beleidskader Verbonden Partijen' genoemd. Dit beleidskader wordt door de raad vastgesteld. In het kader van het zicht van de raad op de risicobeheersing van de verbonden partijen, maken ook cijfermatige gegevens deel uit van deze paragraaf. Hetzelfde geldt voor verwachtingen ten aanzien van (veranderingen in) het belang, de vermogenspositie en het financieel resultaat. Niet altijd zijn op deze onderdelen openbare rapportages of cijfers beschikbaar. Als dat niet het geval is, kan ook worden volstaan met eerdere cijfers en/of een meer kwalitatieve duiding

De Nota Verbonden Partijen; het gemeentelijk beleid ten opzichte van verbonden partijen wordt uiteengezet in de Nota Verbonden Partijen, ook wel het 'Beleidskader Verbonden Partijen' genoemd. Dit beleidskader wordt door de raad vastgesteld en staat dus 'naast' de Verordening Beheer en Beleid. Gezien de omvang van het beleid en het specifieke verzoek van de raad om apart beleidskader wordt hier gekozen voor een apart beleidskader verbonden partijen.

Herijking verbonden partijen: alle de verbonden partijen worden elke raadsperiode 'herijkt'. Met 'herijken' wordt bedoeld evalueren. Het kader van die evaluatie is opgenomen in het Beleidskader Verbonden Partijen. De burgemeester en wethouders kan onderbouwd afwijken van de frequentie. De rapportage over de genoemde herijking kan in meerdere deelrapportages worden opgedeeld.

Artikel 4:4 Externe geldstromen

4:4.2) Voor de verantwoording die afgelegd wordt in de jaarrekening over de door de gemeenten (nog te) ontvangen Europese subsidies zijn de voorschriften zoals opgenomen in de Wet Toezicht Europese Subsidies (TES) leidend. Voor overige subsidies gelden de voorschriften van de betreffende subsidieverstrekker.

Artikel 4:5 Onderhoud kapitaalgoederen

Artikel 12 van het BBV

1. *De paragraaf betreffende het onderhoud van kapitaalgoederen bevat ten minste de volgende kapitaalgoederen:*
 - a. *wegen;*
 - b. *riolering;*
 - c. *water;*
 - d. *groen;*
 - e. *gebouwen.*

2. *Van de kapitaalgoederen, bedoeld in het eerste lid, wordt aangegeven:*
 - a. *het beleidskader;*
 - b. *de uit het beleidskader voortvloeiende financiële consequenties;*
 - c. *de vertaling van de financiële consequenties in de begroting.*

Eén van de verplichte paragrafen volgens het BBV is de paragraaf onderhoud van kapitaalgoederen. Ook deze paragraaf geeft een dwarsdoorsnede van de begroting. Lasten van onderhoud kunnen op diverse programma's voorkomen. Met onderhoud van kapitaalgoederen is een substantieel deel van de begroting gemoeid. Een helder en volledig overzicht is daarom van belang voor een goed inzicht in de financiële positie. De voor de gemeente relevante typen kapitaalgoederen worden hierna benoemd.

In deze paragraaf dient het beleidskader omtrent het onderhoud van kapitaalgoederen gegeven te worden. Het gewenste onderhoudsniveau is daarbij onderwerp bij uitstek. Het gewenste onderhoudsniveau kan bijvoorbeeld worden bepaald aan de hand van de maximale kwaliteit of landelijk gehanteerde normbedragen. De financiële consequenties van het beleidskader en de vertaling ervan in de begroting dienen expliciet te worden aangegeven. Voor alle kapitaalgoederen worden structureel meerjarige onderhoudsplannen gemaakt.

Bij kapitaalgoederen wordt onderscheid gemaakt tussen openbare ruimte, onderwijshuisvesting, en overig gemeentelijk vastgoed. De kapitaalgoederen openbare ruimte omvatten wegen, kunstwerken, openbare verlichting, riolering, water en groen. Met wegen worden bedoeld: wegen, straten en pleinen. Met kunstwerken worden bedoeld: bruggen, viaducten, tunnels en duikers. Met onderwijshuisvesting wordt bedoeld alle schoolgebouwen in een gemeente, zowel in het primaire als in het voortgezet onderwijs. Overige kapitaalgoederen omvatten speelterreinen, sportaccommodaties en de resterende gebouwen en panden die eigendom zijn van de gemeente.

Over al deze kapitaalgoederen rapporteren burgemeester en wethouders van de gemeente Den Haag aan de raad en aan haar burgers. De voornemens en verantwoording staan elk jaar in de genoemde paragraaf in de programmabegroting en -rekening.

Artikel 4:6 Inkoopvoorwaarden en aanbestedingen

Burgemeester en wethouders stellen regels op voor de inkoop van goederen en diensten en het aanbesteden van werken, evenals de algemene inkoopvoorwaarden van de gemeente en de voorwaarden van aanbesteding van werken van de gemeente. In de Aanbestedingsrichtlijn gemeente Den Haag zijn algemene bepalingen voor aanbestedingen opgenomen en worden drempelbedragen voor alle aanbestedingen van de gemeente gegeven. Aanbesteding wordt in deze richtlijn gedefinieerd als de uitnodiging van een aanbesteder aan één of meerdere ondernemers om een inschrijving in te dienen voor de uitvoering van een opdracht tot uitvoeren van een werk, het leveren van een goed of het verrichten van een dienst.

Artikel 4:7 Raming, waardering, activering en afschrijving investeringen in materiele vaste activa

4:7.2) Het BBV biedt de mogelijkheid om bijdragen aan kapitaalgoederen in eigendom van derden te activeren (BBV artikel 61), de gemeente Den Haag maakt hier geen gebruik van.

4:7.4) Investerings (met name infrastructurele projecten) dekt de gemeente soms met bijdragen van derden (Rijk, Haaglanden en Provincie) of met bijdragen uit voorzieningen:

- Bijdragen van derden dienen in mindering worden gebracht op het te activeren investeringsbedrag, zowel bij economisch als bij maatschappelijk nut;
- Bijdragen uit voorzieningen gevoed uit heffingen (bijv. spaardeel uit de rioolheffing ten behoeve van vervangingsinvesteringen met betrekking tot riolering) dienen in mindering gebracht worden op het investeringsbedrag met economisch nut gedekt uit heffingen.

Het is niet meer toegestaan om bijdragen uit reserves in mindering te brengen op een investering. Dit betekent dat het gemeentelijke aandeel (de netto-investering) in die gevallen lager is dan de bruto investering. Om een reëel beeld te geven van de totale investering presenteren we daarom in de programmabegroting en de programmarekening investeringen bruto en netto. Dit betekent dat de netto-investering, de bijdragen (van derden of uit voorzieningen) en de bruto (totale) investering zichtbaar zijn. Een bruto presentatie is door het inzicht in de inkomsten en uitgaven ook van belang voor een goede liquiditeitsprognose.

4:7.6) Het BBV staat toe om in voorkomende gevallen kapitaallasten van investeringen te dekken uit incidentele middelen door het vormen van een activareserve. Het nadeel van deze systematiek is dat aan het eind van de afschrijvingsperiode geen middelen beschikbaar zijn voor een vervangings-investering. Daarom wordt in dit artikel vastgelegd dat er in beginsel van wordt uitgegaan dat kapitaallasten structureel worden gedekt. Niettemin kunnen er situaties bestaan waarin structurele dekking om uiteenlopende redenen niet de voorkeur heeft. In dergelijke gevallen zal de incidentele dekking voor kapitaallasten toegevoegd worden aan de centrale

reserve activafinanciering. Bij besluitvorming over de begroting of een afzonderlijk project wordt de gemeenteraad expliciet op de hoogte gesteld over de incidentele dekking van de kapitaallasten.

4:7.7) In de raadsmededeling Voortgang eindafrekening investeringen (RIS 149826) hebben burgemeester en wethouders aangegeven, dat over de voortgang van investeringsprojecten groter dan € 2,5 mln. periodiek wordt gerapporteerd. Voor zowel het operationaliseren als de voortgangsrapportage van een groot investeringsproject wordt een ondergrens gehanteerd van € 2,5 mln.

4:7.8) In het BBV staat de volgende passage ten aanzien van kredietoverschrijdingen: “Soms vinden investeringen sneller plaats dan was voorzien. Hierdoor kan een overschrijding van het voor dat jaar beschikbaar gestelde krediet ontstaan. Zolang het totale krediet niet wordt overschreden en ervan uitgaande dat een eventuele extra last past binnen het geautoriseerde programmatotaal, is er geen noodzaak om dit separaat aan de raad voor te leggen en kan worden volstaan met melding in de reguliere bestuurlijke rapportages”.

4:7.11) Bij investeringen met economisch nut worden de volgende zaken geactiveerd:

1. Aanschaf/bouw activa (vastgoed en andere kapitaalgoederen);
2. Uitbreiding van bestaande activa, mits deze meer dan € 0,1 mln. bedragen. De afschrijftermijn voor uitbreidingsinvesteringen is 25 jaar, tenzij de resterende gebruiksduur van het actief korter is. In dat geval wordt over de resterende gebruiksduur afgeschreven.
3. Complete renovatie van activa. Het criterium hierbij is dat een pand een upgrade krijgt in de functionaliteit om te voldoen aan de eisen die voor een specifieke (nieuwe) functie in de huidige tijd gesteld worden. De levensduur van het actief wordt verlengd en het actief krijgt een significante kwaliteitsverbetering.
4. Vervanging van onderdelen van een gebouw waarvoor afzonderlijk afschrijftermijnen gelden. In de praktijk zijn dit installaties. Hieronder vallen:
 - a. Verwarmingsinstallaties;
 - b. Brandmeld- en ontruimingsinstallaties;
 - c. Liften;
 - d. Elektrische installaties;

Alle overige lasten worden als onderhoud gezien. Kern van het begrip ‘onderhoud’ is dat het werkzaamheden betreft die noodzakelijk zijn voor het functioneel in stand houden van het actief en het kunnen realiseren van de oorspronkelijk verwachte levensduur. Het gaat hierbij om dagelijks en niet planmatig klein onderhoud, bijvoorbeeld op basis van klachten. Dit zijn reparaties, herstel van stormschade enzovoort.

Daarnaast gaat het om planmatig en groot onderhoud. Dit zijn vervanging van daken, kozijnen, deuren, voegwerk, schilderwerkzaamheden. Deze werkzaamheden kunnen gecombineerd worden uitgevoerd, er is dan sprake van groot onderhoud. Omdat de levensduur van het actief niet wordt verlengd, is dan geen sprake van een investering.

Bij de waardering van de riolering (economisch actief) zijn in 2004 de opbrengsten van de Rioolheffing in mindering gebracht op het investeringsbedrag. Dit is gedaan op grond van het BBV, dat voorschrijft dat bijdragen van derden die in directe relatie staan met een actief op de waardering

daarvan in mindering mogen worden gebracht. De huidige systematiek van de gemeente Den Haag gaat uit van een ideaal-complex. Dat houdt in dat in het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) is vastgesteld wat voor 5 jaar de inkomsten zijn en de daarbij behorende kosten voor vervanging en onderhoud. Dit GRP wordt volledig afgerekend via de egalisatievoorziening.

Mede naar aanleiding van de wijzigingen in het BBV voor de investeringsvoorschriften worden sportaccommodaties (bijvoorbeeld atletiekbanen, voetbal- en hockeyvelden of (kunst-)sportgrasvelden) en overige (vervangings)investeringen bij sportaccommodaties voortaan geactiveerd met een activeringsgrens van € 0,1 mln. Hiermee wordt aangesloten met de uitgangspunten die voor investeringen in vastgoed gelden.

Activa met een aanschafwaarde kleiner dan € 100.000 voor vastgoed en sportaccommodaties (bijvoorbeeld atletiekbanen, voetbal- en hockeyvelden) en € 50.000 voor overige kapitaalgoederen worden niet geactiveerd. Hiermee wordt voorkomen dat een uitgebreide activaregistratie moet worden bijgehouden voor activa met een relatief kleine waarde, gezien de totale omvang van de Haagse begroting. Voor vastgoed en sportaccommodaties gaat het om een bedrag voor het totaal van het project.

Inzake de overige kapitaalgoederen geldt dat in sommige gevallen is sprake van investeringen in onderdelen die per stuk minder dan € 50.000 kosten, maar die samen een geheel vormen dat wel meer dan € 50.000 waard is. Dit geheel wordt (als het meer kost dan € 50.000) geactiveerd.

4:7.12) Het BBV schrijft voor dat activa met een maatschappelijk nut geactiveerd dienen te worden. Het activeren van een investering houdt in dat de (financiële) waarde van bijvoorbeeld een brug op de balans als materieel activum wordt gepresenteerd. Op deze investering wordt gedurende de vastgestelde afschrijvingstermijn afgeschreven. De lasten van een gemeente bestaan jaarlijks uit de afschrijving en rente. Een gemeente kan, op basis van de gemeentewet artikel 212, in haar financiële verordening bepalen dat investeringen beneden een bepaald bedrag (of levensduur) niet geactiveerd hoeven te worden. Het hanteren van dit drempelbedrag komt erop neer dat investeringen onder deze grens niet geactiveerd worden, maar rechtstreeks in de reguliere exploitatie worden verantwoord. Den Haag hanteert een activeringsgrens van € 2,5 mln. voor activa met een maatschappelijk nut. Bij investeringen van maatschappelijk nut gaat het doorgaans om omvangrijke bedragen. Hierbij past een activeringsgrens die rekening houdt met deze omvang (materialiteitsaspect). Daarnaast draagt een activeringsgrens van € 2,5 mln. bij aan een doelmatige administratie. Het activeren van investeringen maakt de begroting minder flexibel.

De activeringsgrens van € 2,5 mln. is niet van toepassing op uitgaven in de openbare ruimte die aan een grondexploitatie toegerekend worden (zoals bijvoorbeeld de aanleg van een ontsluitingsweg voor een nieuwe woningbouwlocatie). Deze lasten mogen, onder voorwaarden, direct ten laste van de grondexploitatie worden gebracht en hoeven niet te worden geactiveerd. In de Verordening Beheersregels Grondexploitaties en strategisch bezig is dit nader geregeld.

Voor de bepaling van de activeringsgrens voor investeringen in de openbare ruimte is rekening gehouden met investeringen die logischerwijs met elkaar samenhangen en daarmee als één investering gezien worden. Het gaat dan om investeringen die afzonderlijk minder dan € 2,5 mln. kosten, maar waarvan het geheel deze grens overstijgt. Voorbeelden hiervan zijn verschillende maatregelen in het kader van één sterfietsroute (beleidsmatige samenhang), herinrichtingen die uit meerdere onderdelen bestaan. In deze gevallen is de som van de projecten bepalend en niet die van de afzonderlijke onderdelen. Criteria zijn:

- a. er is sprake van één voorstel aan het college/de raad voor het hele plan waaruit de samenhang blijkt, en/of
- b. er is sprake van een beperkt geografisch gebied (“rondom de Grote Kerk”, “de Lozerlaan”, enzovoort), en/of
- c. er is sprake van een beperkte/aansluitende doorlooptijd.

Deze criteria maken onderdeel uit van de evaluatie en worden zo nodig bijgesteld.

Ingeval een investeringsproject bij de realisatie lager mocht uitvallen dan € 2,5 mln., wordt in de jaarrekening dit (toch) als een investering aangemerkt en aldus geactiveerd. In gevallen dat projecten onder de activeringsgrens bij realisatie aanzienlijk hoger uitvallen, is dit in principe tussentijds bekend. Burgemeester en wethouders informeren de raad hierover.

Onderhoud of vervangingsinvestering (maatschappelijk nut)

Door de herziening van het BBV is het noodzakelijk het onderscheid tussen (vervangings)investering en onderhoud opnieuw te definiëren. Onder de nieuwe regelgeving moeten investeringen geactiveerd worden. Voor onderhoud geldt dat dit juist niet geactiveerd mag worden. Dit betekent ook dat het onderscheid tussen (vervangings)investeringen en

onderhoud opnieuw bepaald dient te worden. Het college stelt daarom voor dat in de volgende gevallen sprake is van een (vervangings)investering:

1. eerste aanleg;
2. integrale vervanging van een actief;
3. herinrichtingen van straten, pleinen, wegen, parken enz. waarbij een geheel nieuwe uitstraling ontstaat.

Bovengenoemde drie categorieën van (vervangings)investeringen worden geactiveerd vanaf de gekozen activeringsgrens van € 2,5 mln. Alles onder deze grens komt ten laste van de reguliere exploitatie. In alle overige gevallen is dan sprake van (groot) onderhoud. Onderhoudskosten worden ten laste van de exploitatie gebracht.

Hoofdstuk 5 Uitgangspunten voor financieel beheer

Artikel 5:1 Programmasturing

Programmasturing heeft een prominente plaats in de gemeentelijke planning en control-cyclus. De begrotingsprogramma's vormen het financiële en beleidsmatige kader voor de uitvoering. Er is sprake van een programmaresultaat waarvoor portefeuillehouders individuele verantwoordelijkheid dragen.

Sinds de vernieuwing van het BBV in 2016 mogen de apparaatslasten voor overhead niet meer worden opgenomen binnen de programma's maar moeten worden gepresenteerd in een overzicht overhead. Hoewel volgens wetgeving het overzicht overhead geen programma is, gelden de regels voor programmasturing ook voor het overzicht overhead.

Artikel 5:2 Resultaatverrekening

Het uitgangspunt is een integrale sturing op de beleidsprogramma's en het overzicht overhead. Na afloop van een jaar kan blijken dat er verschillen zijn ontstaan tussen de begroting en de werkelijk uitkomst. Dit verschil is het (rekening)resultaat. Dit artikel heeft als doel afspraken te maken hoe de gemeente omgaat met het resultaat. Door dit vooraf af te spreken wordt het jaarlijkse raadsvoorstel voor de resultaatsbestemming van een kader voorzien wat bijdraagt aan de transparantie van het bepalen het raadsvoorstel inzake de resultaatbestemming.

Uitgangspunt is dat het resultaat per programma en het overzicht overhead wordt opgemaakt. Vervolgens wordt geanalyseerd wat de oorzaak van het resultaat is. Binnen de beleidsprogramma's wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen resultaten samenhangend met het onderhoud van vastgoed, onderhoud sportaccommodaties en overige resultaat. Vervolgens vindt verrekening van de resultaten plaats met de programmareserve, de centrale reserve onderhoud vastgoed, de centrale reserve onderhoud sportaccommodaties en de centrale bedrijfsvoeringsreserve (voor resultaten op het overzicht overhead). Deze afspraak valt onder de specifieke afspraken uit lid 1. Tevens valt de verrekening, middels resultaatsbestemming, van het resultaat grondbedrijf met de reserve grondbedrijf en de egaliseringsreserves onder het bereik van dit artikel.

Artikel 5:3 Treasury

De financieringsparagraaf is sinds 1 januari 2001 verplicht bij de begroting. De invoering van de financieringsparagraaf hangt samen met de invoering van de Wet fido die per 1 januari 2001 in werking is getreden. In het BBV is in artikel 13 bepaald dat de paragraaf betreffende de financiering in ieder geval de beleidsvoornemens ten aanzien van het risicobeheer van de financieringsportefeuille bevat.

Artikel 5:4 Grondbeleid

Het voeren van grondexploitaties is een complexe activiteit. Daarom zijn hiervoor afzonderlijke spelregels opgesteld. Dit is de Verordening Beheersregels Grondexploitaties en Strategisch bezit. In de Verordening Financieel Beheer en Beleid worden alleen aanvullende vereisten voor de programmabegroting- en rekening voor de paragraaf grondbeleid opgenomen.

Artikel 5:5 Resultaten grondexploitatie

De gemeente Den Haag hanteert bij de resultaatsbepaling van grondexploitaties het voorzichtigheidsprincipe in strikte zin. Indien een grondexploitatie wordt vastgesteld moet een negatief eindsaldo vooraf volledig zijn afgedekt. Deze dekking komt tot uitdrukking in de voorziening negatieve plannen. Aan de andere kant verantwoordt de gemeente pas een winst op een grondexploitatie als zeker is dat deze winst ook gehaald is. Populair gezegd: als de euro's op de bank staan en er geen risico's meer zijn.

Via de resultaatsbestemming worden positieve resultaten uit grondexploitaties aan de reserve grondbedrijf toegevoegd. Opgetreden project- en marktrisico's en kansen (positieve risico's) binnen de financiële kaders worden met de reserve grondbedrijf verrekend. Autonome mutaties worden niet met de reserve grondbedrijf verrekend. Onder autonome mutaties worden financiële effecten verstaan waarop de gemeente zelf geen invloed heeft, zoals prijspeilcorrecties, en aanpassing datum contante waarde. Effecten op het resultaat als gevolg van plankaderwijzigingen worden niet met de reserve grondbedrijf verrekend. Er ontstaat als het ware een nieuw of ander plan. Een dekkingsvoorstel maakt deel uitmaakt van de besluitvorming over een plankaderwijziging. De voorschriften over plankaderwijzigingen zijn opgenomen in de Verordening beheersregels grondexploitaties.

De gemeenteraad wordt bij de begroting, het halfjaarbericht en programmarekening geïnformeerd over de ontwikkelingen van de grondexploitaties.

Artikel 5:6 Reserves

5:6.1) Reserves en voorzieningen worden ingesteld door de raad. In artikel 43 van het BBV staat welke reserves er worden onderscheiden.

Artikel 43 van het BBV

1. In de balans worden de reserves onderscheiden naar:

- a. de algemene reserve;*
- b. de bestemmingsreserves.*

2. Een bestemmingsreserve is een reserve waaraan provinciale staten respectievelijk de raad een bepaalde bestemming heeft gegeven.

In deze verordening is een verdere onderverdeling gemaakt tussen de bestemmingsreserves. Dit doet recht aan de verschillende aard van reserves. Op basis van het door de gemeente uitgevoerde doelmatigheidsonderzoek naar bestemmingsreserves zijn de bestemmingsreserves onderverdeeld in de volgende categorieën, (tarief)-egalisereserves, activareserve, reserve grondbedrijf, projectreserves en overige bestemmingsreserves.

5:6.1g) De activareserves worden toegelicht in de begroting en jaarrekening.

5:6.2d) Projectreserves kleiner dan € 2,5 mln. zijn niet toegestaan. De Algemene reserve, programmareserves, dienstcompensatiereserve en de centrale bedrijfsvoeringsreserve, tariefsegalisereserves, en reserve grondbedrijf kunnen in enig jaar wel een lager saldo bevatten. Deze reserves dienen (deels) voor het opvangen van jaarrekeningresultaten en dan kan het voorkomen dat er een lager saldo ontstaat. Het grensbedrag van € 2,5 mln. is gebaseerd op het bestaande voorschrift dat elk project groter dan € 2,5 mln. expliciet aan de raad moet worden voorgelegd, voordat met de uitvoering kan worden gestart. Projecten kleiner dan € 2,5 mln. worden in de exploitatie opgenomen als onderdeel van het betrokken begrotingsprogramma. In het geval sprake is van nieuw beleid worden deze uiteraard apart in de begroting toegelicht. Als een project twee of meer boekjaren beslaat kan het faseringsvraagstuk eenvoudig met de programmareserve worden opgelost. Projectreserves kleiner dan € 2,5 mln. worden bij het halfjaarbericht en de ontwerpbegroting aan de begroting/exploitatie toegevoegd, zodat het onderliggende beleid uitgevoerd kan blijven worden. Een projectreserve mag alleen gekoppeld zijn aan een begrotingsproduct.

5:6.3) Bij de instelling van een reserve gedurende een uitvoeringsjaar gaat de looptijd in per 1 januari van het volgende jaar. Een reserve, ingesteld bij raadsbesluit in 2014, met een looptijd van drie jaar loopt tot 31/12/2017. In specifieke gevallen is de looptijd van een projectreserve langer dan drie jaar omdat bij de start van het project het evident is dat de doorlooptijd van het project langer is. Deze uitzonderingsgevallen zijn voorzien van besluitvorming over de looptijd door de gemeenteraad. Het gaat hierbij onder meer om de reserve Grote Projecten en de reserve Stedelijke Ontwikkeling.

5:6.4b) In de Kadernotitie Rechtmatigheid 2016 van de commissie BBV is inzake de reserves onder meer aangegeven dat:

- in de rekening toevoegingen en onttrekkingen aan elk van de bestemmingsreserves kunnen worden verwerkt tot maximaal het bedrag dat via de begroting (swijzigingen) door de raad is goedgekeurd voor de betreffende bestemmingsreserve;
- mutaties in de reserves die niet door een voor 31 december van het verslagjaar genomen raadsbesluit zijn gedekt, in strijd zijn met de Gemeentewet en het BBV en zijn derhalve onrechtmatigheden zijn met betrekking tot externe regelgeving en wegen mee bij de oordeelsvorming inzake zowel getrouwheid als rechtmatigheid in de controleverklaring.

Op basis van een uitspraak van de Commissie BBV is een overschrijding van de begrote onttrekking uit een reserve toegestaan mits is voldaan aan de volgende voorwaarden:

- de raad heeft expliciet met de vorming van de bestemmingsreserve ingestemd (raadsbesluit);
- de doelstelling die met de middelen uit de bestemmingsreserve moet worden gerealiseerd is voldoende concreet en moet binnen een afzienbare periode (enkele jaren) worden gerealiseerd;
- blijkens een begrote onttrekking in het desbetreffende begrotingsjaar is de uitvoering van de doelstelling door de raad goedgekeurd;
- de hogere onttrekking in een jaar wordt uitsluitend veroorzaakt door tempoverschillen over de jaren heen en niet door (dreigende) budgetoverschrijdingen.

5:6.4c) Mocht een uitgave in een jaar meer/minder zijn dan begroot dan wordt er normaal gesproken aan een projectreserve meer/minder onttrokken. Voor de reserves Grote projecten, Co-financiering, Internationale Stad & Werving Den Haag en Statushouders worden de uitgaven in een ander programma verantwoord dan waar de onttrekking van de reserve plaatsvindt. Om ook voor deze reserves een hogere/lagere uitgave niet tot resultaat te laten leiden is deze bepaling opgenomen.

5:6.5) Reserves mogen niet negatief staan volgens het BBV¹. In de verordening wordt een uitzondering gemaakt voor de programmareserves, de reserve onderhoud vastgoed, de reserve onderhoud sportaccommodaties en de centrale bedrijfsvoeringsreserve, omdat deze reserves dienen om negatieve dienstresultaten op te vangen. Dan kan het weerstandsvermogen een keer ontoereikend zijn. Om onrechtmatigheid ten opzichte van het BBV te voorkomen worden programmareserves en bedrijfsvoeringsreserves gerekend tot de algemene reserve. Het totaal van de algemene reserve, zoals bedoeld onder artikel 43 lid 1a, moet positief blijven. Uitgangspunt voor het wegwerken van een negatieve stand van een programmareserve is maximaal twee jaar. Voor de bedrijfsvoeringsreserve geldt een termijn van maximaal twee jaar (vanaf het begrotingsjaar waarin de negatieve stand is veroorzaakt).

Artikel 5:7 Programmareserve

De programmareserve is een instrument om de integrale uitvoering van het afgesproken beleid per programma uit te kunnen voeren. Elk begrotingsprogramma heeft één programmareserve. De maximale looptijd van een programmareserve is gelijk aan de zittingstermijn van de gemeenteraad. Zo kan maximaal worden aangesloten bij de prioriteiten van de zittende gemeenteraad. Na de gemeenteraadsverkiezingen vindt een heroverweging van de

¹ uit: vraag en antwoord rubriek BBV, hoofdstuk 4

programmareserves plaats. De omvang van een programmareserve wordt beperkt tot maximaal drie procent van het lastentotaal van een programma.

Bij het sturen op de uitvoering van een beleidsprogramma hoort ook de mogelijkheid om onverhoopte tegenvallers in de beleidsuitvoering op te kunnen vangen. Zo kan in de uitvoering scherper aan de wind worden gezeild, zonder dat elke tegenvaller tot een bezuiniging moet leiden. Daarnaast zijn bestemmingsreserves kleiner dan € 2,5 mln. niet toegestaan. De programmareserve is dan een instrument om lasten van incidentele projecten kleiner dan € 2,5 mln. aan het juiste begrotingsjaar te kunnen toewijzen. Indien, rekening houdend met de reguliere risico's binnen een programma, de omvang van de programmareserves groot genoeg is, kunnen burgemeester en wethouders voorstellen bij de begroting ten laste van de programmareserve doen. Bij instelling van de programmareserve is de omvang nihil. De maximale omvang van de programmareserve is drie procent van het totaal aan lasten van een programma. Als een programma sterk schommelende lasten heeft, mag het grootste lastentotaal in enige uitvoeringsjaar in de eerste meerjarenbegroting bij aanvang van de gemeenteraadszitting worden aangehouden. Met een maximale omvang van drie procent van het lastentotaal is een balans gezocht tussen het redelijkerwijs uitvoering kunnen geven aan een programma en onnodige vermogensvorming. Bestedingen ten laste van de programmareserve worden als onderdeel van de ontwerpbegroting ter besluitvorming aan de gemeenteraad voorgelegd.

Artikel 5:9 Reserve Onderhoud Vastgoed en Reserve Onderhoud Sportaccommodaties

5:9.c3) Het resultaat op het onderhoud van vastgoed wordt verrekend met de reserve Onderhoud Vastgoed. Het resultaat op de onderhoud van buitensportaccommodaties wordt verrekend met de reserve Onderhoud Sportaccommodaties. Het onderhoud aan de sportaccommodaties is als volgt verdeeld:

	CVDH (Centrale vastgoeds organisatie Den Haag)	OCW (Onderwijs, Cultuur en Welzijn)
Eigenarenonderhoud	Binnensport (sporthallen, zalen, zwembaden en ADO-stadion)	Buitensport
Gebruikersonderhoud		Buitensport Binnensport (sporthallen en zwembaden)

Artikel 5:10 Voorzieningen

5:10.2) Op grond van het BBV mogen voorzieningen normaliter niet negatief staan. Volgens uitspraken van het ministerie van BZK zijn de enige uitzondering de voorzieningen die gevormd zijn uit de opbrengsten van heffingen (bijvoorbeeld rioolrechten). Reden voor deze uitzondering is dat tarieven daarvan vaak geëgaliseerd worden: er wordt gewerkt met tarieven die gemiddeld genomen voldoende zijn voor het dekken van (kapitaal)lasten voortvloeiend uit investeringen e.d., zodat de tarieven geen sterke jaarlijkse schommelingen kennen. In dit geval kan het voorkomen dat gedurende een beperkt aantal jaren binnen die periode de aan dit doel gekoppelde voorziening een negatieve stand te zien geeft. Den Haag hanteert een termijn van drie jaar als richtlijn voor de bepaling van maximale periode dat een voorziening negatief mag staan. Nadrukkelijke voorwaarde voor het negatief mogen staan van een voorziening is dat met een meerjarenplan wordt aangetoond dat de voorziening met ongewijzigd beleid weer positief kan komen te staan. Bij een rioolplan is het vier jaar.

5:10.3) De hoogte van de voorziening voor aan derden verstrekte langlopende leningen en voor afgegeven garantstellingen wegens door derden aangetrokken leningen bij bankinstellingen c.a. wordt bepaald op basis van risico-inschatting per individuele lening. Bij deze risico-inschatting worden onder meer de geldende kapitaalsnormen gehanteerd (in 2012 BASEL 2). Zo nodig wordt op basis van de risico-inschatting van de geldende kapitaalsnormen afgeweken. Indien er 100 % zekerheden zijn gesteld wordt geen voorziening getroffen.

Actualisatie van de voorziening vindt minimaal eenmaal per jaar plaats. Voor het bepalen van de actuele omvang van de voorziening worden zowel autonome effecten als inhoudelijke bijstellingen betrokken. Een overschot op de voorziening als gevolg van actualisatie vloeit terug naar het beleidsprogramma. Als bij actualisatie de voorziening te laag is, zal ook hetzelfde programma zorg moeten dragen voor aanvulling van de voorziening. In geval van een grondexploitatie zal de RGB de risico's hiervan opvangen.

Voorzieningen die gevormd worden voor leningen en garanties aan derden, worden op balans gepresenteerd als correctie op de vorderingen.

5:10.4 en 5:10.5) De gemeente ontvangt middelen van derden met een specifiek bestedingsdoel. Belangrijke voorbeelden hiervan zijn de rioolheffing, afvalstoffenheffing en bouwleges. Deze middelen moet de gemeente besteden aan het doel waarvoor deze middelen zijn geheven. Ook kan sprake zijn van een ontvangen legaat waaraan specifieke voorwaarden zijn verbonden, waardoor de middelen ook niet vrij te besteden zijn. Op grond van het BBV dient voor deze middelen een voorziening te worden gevormd waardoor zichtbaar wordt dat dit geen vrij door de gemeente te besteden middelen zijn. In het tweede lid is geregeld dat aan deze voorzieningen een gekwantificeerd meerjarenplan ten grondslag dient te liggen. Hiermee wordt bedoeld dat duidelijk dient te zijn wat er met de middelen gebeurt. Als sprake is van jaarlijks gelijkblijvende activiteiten van een vergelijkbare omvang kan worden volstaan met een toelichting in de programmabegroting. Voor het doen van grote (investerings)uitgaven van een onvergelijkbaar volume moet een plan worden opgesteld. Bij de rioolheffing is dit het wettelijk verplichte Rioleringsplan. Ook voor grote investering ten laste van de afvalstoffenheffing dient vooraf een plan te zijn ingediend.

5:10.6) De gemeente kent een aantal egalisatievoorzieningen (zoals de egalisatievoorziening Leges en de egalisatievoorziening Afvalstoffenheffing). Het BBV kent niet de benaming egalisatievoorziening. Daarom wordt in dit artikel aangegeven dat met een egalisatievoorziening wordt bedoeld een voorziening conform artikel 44 lid 1c van het BBV waarbij het gaat om "kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren" en/of artikel 44 lid 2 waarbij het gaat om van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden (en in welk geval de egalisatievoorziening dient voor het egaliseren van de tarieven).

5:10.7) In de afgelopen jaren is gebleken dat reorganisatievoorzieningen doorgaans te conservatief worden geraamd. Dit leidde tot hoge eenmalige lasten in het jaar van het treffen van de voorziening en voordelen in latere jaren vanwege het gedeeltelijk vrijvallen van de voorziening. Daarbij geldt dat vanuit de landelijke regelgeving wordt verondersteld dat bij een ambtelijke organisatie met de omvang zoals die van de gemeente Den Haag de kosten van reorganisaties in beginsel via de exploitatie kunnen worden opgevangen. Voor grotere reorganisaties is het evenwel wenselijk om wel een reorganisatievoorziening te vormen. Om deze reden zijn in de verordening hierover richtlijnen opgenomen. Voor het vormen van de voorziening geldt het moment van vaststelling van het plan van aanpak voor de reorganisatie (artikel 6.1 SBK 2015-2018) door het diensthoofd nadat het betrokken medezeggenschapsorgaan in de gelegenheid is gesteld om advies uit te brengen. Als in de jaarrekening blijkt dat het saldo van een eerder ingestelde reorganisatievoorziening € 2,5 mln of kleiner is, dan blijft de resterende verplichting gehandhaafd. Als niet wordt voldaan aan bepalingen in dit artikel dan wordt geen voorziening getroffen voor reorganisatiekosten. Ongeacht of sprake is van het treffen van een voorziening, volgt bij een reorganisatie altijd een onderbouwing van de kosten die samenhangen met de betreffende reorganisatie.

Artikel 5:11 Prijzen en tarieven

Artikel 229 van de Gemeentewet:

1. Rechten kunnen worden geheven ter zake van:

- a. het gebruik overeenkomstig de bestemming van voor de openbare dienst bestemde gemeentebezittingen of van voor de openbare dienst bestemde werken of inrichtingen die bij de gemeente in beheer of in onderhoud zijn;*
- b. het genot van door of vanwege het gemeentebestuur verstrekte diensten;*
- c. het geven van gemakkelikheden waarbij gebruik wordt gemaakt van door of met medewerking van het gemeentebestuur tot stand gebrachte of in stand gehouden voorzieningen of waarbij een bijzondere voorziening in de vorm van toezicht of anderszins van de zijde van het gemeentebestuur getroffen wordt.*

2. Geen rechten kunnen worden geheven ter zake van het gebruik van voorzieningen en het genot van diensten waarvan de kosten kunnen worden bestreden door het heffen van een belasting als bedoeld in artikel 228a, zulks met uitzondering van het aanbrengen van een aansluiting op een voorziening voor de inzameling en het transport van afvalwater als bedoeld in artikel 10.31, van de Wet milieubeheer of op een systeem als bedoeld in artikel 10.33, tweede lid, van die wet.

3. Voor de toepassing van deze paragraaf en de eerste en vierde paragraaf van dit hoofdstuk worden de in het eerste lid bedoelde rechten aangemerkt als gemeentelijke belastingen.

Artikel 229a

De rechten, bedoeld in artikel 229, eerste lid, onder a en b, kunnen worden geheven door de gemeente die het gebruik van de bezittingen, werken of inrichtingen toestaat of de diensten verleent, ongeacht of het belastbare feit zich binnen of buiten het grondgebied van de gemeente voordoet.

Artikel 229b

1. In verordeningen op grond waarvan rechten als bedoeld in artikel 229, eerste lid, onder a en b, worden geheven, worden de tarieven zodanig vastgesteld dat de geraamde baten van de rechten niet uitgaan boven de geraamde lasten ter zake.

2. Onder de in het eerste lid bedoelde lasten worden mede verstaan:

- a. bijdragen aan bestemmingsreserves en voorzieningen voor noodzakelijke vervanging van de betrokken activa;*
- b. de omzetbelasting die ingevolge de Wet op het BTW-compensatiefonds recht geeft op een bijdrage uit het fonds.*

Artikel 229c

Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen inzake de belastingen, bedoeld in de tweede en derde paragraaf van dit hoofdstuk, nadere regels worden gegeven.

Lokale heffingen

In artikel 8 van het BBV is in lid 5a bepaald dat het overzicht algemene dekkingsmiddelen ten minste lokale heffingen bevat, waarvan de besteding niet gebonden is. Voorbeelden hiervan zijn de OZB, de hondenbelasting, toeristenbelasting en forensenbelastingen. Voorbeelden van lokale heffingen, waarvan de besteding wel is gebonden zijn de baatbelasting en de riool- en reinigingsrechten. Dergelijke heffingen dienen op de desbetreffende programma's te worden verantwoord.

Artikel 10 BBV

De paragraaf betreffende de lokale heffingen bevat ten minste:

- a. de geraamde inkomsten;*
- b. het beleid ten aanzien van de lokale heffingen;*
- c. een overzicht op hoofdlijnen van de diverse heffingen, waarin inzichtelijk wordt gemaakt hoe bij de berekening van tarieven van heffingen, die hoogstens kostendekkend mogen zijn, wordt bewerkstelligd dat de geraamde baten de ter zake geraamde lasten niet overschrijden, wat de beleidsuitgangspunten zijn die ten grondslag liggen aan deze berekeningen en hoe deze uitgangspunten bij de tariefstelling worden gehanteerd;*
- d. een aanduiding van de lokale lastendruk;*
- e. een beschrijving van het kwijtscheldingsbeleid.*

Een van de verplichte paragrafen volgens het BBV is de paragraaf lokale heffingen. Deze paragraaf heeft betrekking op zowel de heffingen waarvan de besteding is gebonden als waarvan de besteding ongebonden is. Voor de lokale heffingen dienen de beleidsvoornemens ten aanzien van de lokale heffingen en een overzicht op hoofdlijnen van de diverse heffingen, waaronder belastingen, te worden opgenomen.

Sinds de vernieuwing van het BBV in 2016 wordt de overhead niet meer in de programma's opgenomen, maar in een apart overzicht overhead. De toerekening van overhead vindt extracomptabel plaats (dat wil zeggen dat het de kosten niet via de boekhouding worden toegerekend) door in de paragraaf lokale heffingen aan te geven wat de omvang is van de overhead die aan de heffingen worden toegerekend. In de verordening is vastgelegd op welke wijze deze toerekening wordt berekend.

De lokale heffingen vormen een belangrijk onderdeel van de inkomsten van gemeenten en zijn daarom een integraal onderdeel van het gemeentelijk beleid. Een overzicht van de lokale heffingen en daarmee meer inzicht is daarom van belang voor de raad. Een aanduiding van de lokale lastendruk is van belang voor de integrale afweging tussen beleid en inkomsten. Een beschrijving van het kwijtscheldingsbeleid maakt het beeld van de lokale lasten compleet.

Bij de begroting, dan wel bij de vaststelling prijzen en tarieven, wordt inzichtelijk gemaakt hoe de overheadkosten verdeeld worden onder het primair proces en het overzicht overhead.

Hoofdstuk 6 Slotbepalingen

Artikel 6.1 Slotbepalingen

6:1.3) Dit lid is geldig voor alle handelingen inzake de administratieve en bestuurlijke afwikkeling van het financieel beheer en beleid inzake het verantwoordingsjaar 2016.

Aldus besloten in de openbare raadsvergadering van.....2017

De griffier

De voorzitter